

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE “CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

dr. Cristian BĂHNĂREANU

INFLUENȚA FACTORULUI ECONOMIC ÎN REALIZAREA SECURITĂȚII

**© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”**

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorului*

Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”
București, 2009

ISBN 978-973-663-768-1

The Influence of Economic Factor on Security

CUPRINS

Introducere	5
Capitolul 1	
Economia și securitatea - cadru teoretic	7
1.1. <i>Economia - fundament al securității</i>	7
1.2. <i>Puterea militară</i>	12
1.3. <i>Resursele de apărare și securitate</i>	17
Capitolul 2	
Situația economică actuală și mediul de securitate	23
2.1. <i>Criza economică globală</i>	24
2.2. <i>Caracteristicile mediului de securitate în plină criză economico-financiară</i>	30
Capitolul 3	
Impactul factorului economic asupra dimensiunii militare a securității	39
3.1. <i>Resursele financiare</i>	40
3.2. <i>Resursele umane</i>	48
3.3. <i>Resursele materiale</i>	53
Concluzii și propuneri	63

Summary

• Introduction • Economy and security – theoretical framework * *The economy – basis of security* * *The „power” of the military power* * *The defence and security resources* • The actual economic situation and security environment * *The global economic crisis* * *The characteristics of security environment during economic-financial crisis* • The impact of economic factor over the military dimension of security * *Financial resources* * *Human resources* * *Material resources* • Conclusions and proposals

Abstract

The economy has been and will always be one of the basic pillars of building a credible military power and achieving a sufficient degree of security at national, regional or international level. Professional armed forces, well equipped and able to cope with the wider range of risks and threats from the security environment can not be ensured without adequate economic resources.

The present economic crisis represents an important source of vulnerability and insecurity. Its gravity and expansion is unprecedented, creating a disruptive effect that is felt in all structures and areas of the society, including the military one. This situation undermines the needs of defence and security of world states, leading to rethinking foreign policy priorities and resizing the military budgets, acquisition programs, the last but not least forces' equipping and training.

In these conditions, the state's authorities must found the balance that ensure and maintain acceptable levels of society's development and prosperity, and a sufficient degree of security.

INTRODUCERE

Economia a constituit și va constitui întotdeauna unul din pilonii de bază ai edificării unei puteri militare credibile și atingerii unui grad de securitate suficient la nivel național, regional sau internațional. Doar măsura în care factorii economici au putut fi transformați în resurse de apărare și securitate a diferit de la o perioadă la alta. În timpul conflagrațiilor mondiale din prima jumătate a secolului XX, capacitățile economice erau în așa fel concepute încât puteau trece ușor și rapid la susținerea efortului de război. Ulterior, economia a devenit tot mai importantă pentru asigurarea securității, puterea economică dând măsura potențialului puterii militare. Chiar și în timp de pace, în funcție de dezvoltarea economico-tehnologică și intrările la buget, sunt acoperite, total sau parțial, nevoile militare planificate ale țării respective.

Acum economia este „motorul” fără de care puterea națională, fie ea politică, socială sau militară, nu poate funcționa la parametrii normali. Intercondiționarea dintre componentele puterii naționale este evidentă, iar puterea militară nu poate exista fără puterea economică, fără o economie robustă, cu creșteri semnificative.

Criza economico-financiară actuală reprezintă o sursă importantă de vulnerabilitate și insecuritate. Gravitatea și extinderea acesteia este fără precedent, consecința imediată constând în crearea unui efect perturbator, ce se face simțit și resimțit în toate structurile și domeniile, inclusiv în cadrul sistemului militar. Această situație dificilă subminează necesitățile de apărare și securitate ale statelor lumii, ceea ce duce la regândirea priorităților de politică externă și la redimensionări ale bugetelor militare, ale programelor de

achiziții și înzestrare și, nu în ultimul rând, ale echipării și pregătirii forțelor. Fără susținerea financiară necesară, capacitatea de reacție și acțiune a forțelor și capacităților naționale în caz de tensiuni, crize sau conflict și de îndeplinire a misiunilor interne și externe asumate va suferi la capitolul eficienței.

Forțe armate profesioniste, bine înzestrate și capabile să facă față gamei din ce în ce mai extinse de riscuri și amenințări din mediul de securitate, nu pot fi asigurate fără resurse corespunzătoare. Prin urmare, decidenții guvernamentali vor trebui să planifice cu foarte mare grijă resursele statului în funcție de prioritățile economice, sociale, militare și de altă natură, astfel încât să se poată asigura și menține un nivel satisfăcător de securitate pe toate palierele sale de manifestare.

CAPITOLUL 1

Economia și securitatea – cadru teoretic

1.1. Economia – fundament al securității

Dinamica sistemului global a erodat rapid vechile granițe dintre afacerile interne și cele externe, precum și dintre economia și securitatea națională, regională sau internațională. Determinările economice asupra securității au devenit tot mai clare în actualul sistem al relațiilor internaționale, în sensul că tot ceea ce înseamnă potențial de securitate și apărare necesită resurse financiare, umane și materiale.

Legătura dintre economie și securitate, adică dintre factorii/resursele economice și realizarea securității este evidentă. Chiar și o analiză mai puțin amănunțită a diferitelor strategii și documente oficiale ale diferitelor organizații regionale și internaționale de securitate sau a celor elaborate de actorii majori ai lumii denotă o interrelaționare tot mai accentuată între cele două domenii.

Astfel, Carta ONU, la articolul 26¹, recunoaște faptul că pentru promovarea stabilității și menținerea păcii și securității internaționale este necesară folosirea pentru înarmări a unui minimum din resursele umane și economice ale lumii. Mai mult, în raportul organizației din 2004, intitulat „O lume mai sigură: responsabilitatea noastră comună”² se specifică mult mai clar necesitatea ca toți membrii comunității internaționale, deopotrivă state dezvoltate sau în curs de dezvoltare, să fie mult mai disponibile în a asigura și susține resurse militare dislocabile pentru realizarea unui sistem de securitate colectivă

¹ Organizația Națiunilor Unite, *Carta Națiunilor Unite*, 24 octombrie 1945, www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite.

² United Nations, *A more secure world: our shared responsibility*, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, 2004, p. 4, www.un.org/secureworld/report2.pdf.

efectiv, eficient și echitabil. Pentru a pune la dispoziție astfel de forțe militare care să poată fi desfășurate și susținute în diverse teatre de operații este însă nevoie de resurse naționale semnificative, financiare și materiale.

Conceptul Strategic al NATO din 1999³, la alineatul 25, specifică faptul că Alianța are o abordare comprehensivă asupra securității, care, pe lângă dimensiunea indispensabilă de apărare, recunoaște importanța factorilor economici, precum și a celor politici, sociali și ecologici. În cadrul NATO, procesul de planificare a apărării asigură cea mai bună modalitate de utilizare a ansamblului de resurse naționale ce sunt disponibile pentru misiunile Alianței⁴. Prin urmare, apărarea, în viziunea Alianței, nu poate fi realizată fără un suport economic adecvat din partea statelor membre.

Strategia de securitate a UE din 2003, „O Europă sigură într-o lume mai bună”, cosemnează faptul că „securitatea reprezintă o condiție prealabilă pentru dezvoltare”⁵. Statele Unite, în Strategia de Securitate Națională din 2006, arată că „dezvoltarea economică efectivă consolidează securitatea națională prin promovarea suveranității responsabile, nu a dependenței permanente”⁶. Cele două afirmații sunt complementare, rezultând un adevăr al zilelor noastre și anume că economia și securitatea se potentează reciproc: cu cât sentimentul de securitate este mai pronunțat, cu atât activitatea

³ NATO, *The Alliance's Strategic Concept*, 24 April 1999, www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en.

⁴ North Atlantic Treaty Organization, *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, Brussels, 2006, p. 52, www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf.

⁵ European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 2, www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf.

⁶ The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006, p. 33, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>.

economică se consolidează și crește; cu cât dezvoltarea economică este mai pronunțată cu atât securitatea se întărește.

În Strategia de Securitate Națională a Federației Ruse până în 2020⁷, administrația de la Moscova afirmă că starea securității naționale este direct dependentă de capacitatea economică și eficiența sistemului de a asigura securitatea națională. De asemenea, conform documentului Apărarea Națională a Chinei în 2008⁸, autoritățile de la Beijing rămân fidele principiului de dezvoltare coordonată a economiei și apărării naționale și caută să asigure un echilibru între îmbogățirea țării și consolidarea puterii militare. Și în cazul țării noastre, în Strategia de Securitate Națională a României din 2006⁹ se susține că o economie competitivă și performantă reprezintă un pilon de bază al securității naționale.

Prin urmare, balanța militară a lumii în epoca contemporană depinde tot mai mult de nivelul de dezvoltare economică. Constituirea și susținerea unei puteri militare profesioniste și credibile necesită fonduri financiare, resurse umane, capacități industriale și materiale semnificative. Economia, alături de finanțe, tehnologie și informație, este cel mai dinamic și complex factor de potențial ce poate genera putere militară. Astfel, capacitatea de a pregăti, hrăni, echipa și înzestra forțele armate depinde de modul de organizare a economiei naționale, de capacitatea acesteia de a produce și de a pune la dispoziție resursele și mijloacele necesare.

În domeniul securității, are profunde implicații și dilema organizării și structurării economiei după principiile

⁷ The Security Council of Russian Federation, *The National Security Strategy of Russian Federation to 2020*, May 2009, p. 5, <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Russia2009.pdf>.

⁸ Information Office of the State Council of the People's Republic of China, *China's National Defense in 2008*, Beijing, January 2009, p. 9, http://merln.ndu.edu/whitepapers/China_English2008.pdf.

⁹ Președintele României, *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006, p. 19, www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf.

naționalismului economic sau după cele ale liberalismului economic. Protejarea sectoarelor industriale strategice prin subvenții și alte reduceri de taxe și impozite înseamnă asigurarea unei baze solide a industriei de apărare, care, în caz de necesitate, va servi la susținerea efortului de asigurare a securității naționale. Dar, această strategie va duce și la o anumită distorsionare și ineficiență economică, la diminuarea dezvoltării și prosperității, ceea ce în final va afecta securitatea națională. O strategie bazată pe principiile economiei de piață, specializării și competitivității va putea maximiza creșterea economică și prosperitatea societății, ceea ce va duce la sporirea capacității statului de a agrega resursele ce pot fi dedicate asigurării apărării naționale. Și acest model prezintă unele dezavantaje, precum dezafectarea sectoarelor industriale mai puțin competitive, ceea ce în final va avea ca efect scăderea capacității economiei de a susține efortul de asigurare a securității.

Chiar dacă în prezent se consideră că excesele modelului capitalist bazat pe liberalism și neoliberalism economic au facilitat intrarea economiei mondiale în criză, integrarea în procesele și circuitele globale ale comerțului și economiei pare a fi o modalitate mult mai eficientă de a extrage resurse și bogăție. Probabil că accentuarea interdependenței economice și cooperării între statele lumii constituie cea mai bună metodă de diminuare a conflictualității și, în consecință, a necesității de a menține o armată numeroasă ce trebuie susținută cu resurse pe măsură. Prin urmare, deciziile în materie de securitate și apărare vor fi tot mai mult influențate de starea economiei naționale, regionale și mondiale, de relațiile și schimburile comerciale.

Niciun stat nu deține toate resursele necesare în domeniul securității și apărării și, prin urmare, trebuie să și le procure de pe piață. Astfel, devine extrem de important ca statul respectiv să aibă acces la o gamă largă de bunuri, produse și servicii

strategice, fie ele de pe piața internă sau cea internațională. Acestea includ produse alimentare, metale și minerale pentru producerea de armament, petrol și alți combustibili și o serie întregă de alte materiale esențiale pentru susținerea armatei în timp de pace, criză sau conflict. SUA, Japonia sau China reprezintă marile puteri economice ale momentului și sunt deosebit de active pe piețele și în comerțul internațional cu produse, bunuri și servicii de natură militară.

Problema apare atunci când statul se află în incapacitatea de a satisface la un nivel acceptabil toate necesitățile în materie de securitate și apărare națională din cauza unei crize economice de amploare, precum cea cu care ne confruntăm în prezent. Resursele economice puse la dispoziție de autoritățile guvernamentale nu vor mai acoperi nevoile aparatului militar, ceea ce va afecta, fără îndoială, misiunile conferite prin legile interne și tratatele internaționale la care statul respectiv este parte. Totuși, nu putem să ignorăm faptul că statul orientează, de obicei, capacitățile sale economice și potențialul acestora și în funcție de interesele sale de apărare și securitate. La un moment dat, obiectivele și prioritățile de politică externă ar putea fi percepute sau deveni mult mai importante decât alte interese de stat. Cu alte cuvinte, interesele de apărare și securitate vor prevala întotdeauna alte interese de stat.

În general, interesele economice ale unui stat sunt compatibile cu interesele sale de apărare și securitate. Pe de o parte, economia reprezintă „motorul” care asigură bunăstare statului respectiv, adică prosperitate și securitate propriilor cetățeni. Pe de altă parte, o economie modernă, stabilă și puternică nu poate exista acolo unde individul, comunitatea, societatea sau statul nu au sentimentul siguranței, stabilității și prosperității. Prin urmare, interesele de securitate ale statului nu trebuie să intre în contradicție cu cele ale populației și trebuie să se centreze pe protecția individului, inclusiv prin mijloace economice.

Economia și securitatea sunt considerate acum parte a unui mecanism dinamic și complex ce pune în funcțiune orice sistem social. Componentele economico-financiară și tehnologică și cea militară se intercondiționează reciproc¹⁰, astfel încât economia, finanțele și tehnologia influențează realizarea securității, așa cum și securitatea asigură suportul bunei funcționări și dezvoltări a economiei, finanțelor și tehnologiei. Așadar, asigurarea securității nu se poate realiza fără atingerea unui anumit grad de dezvoltare economică durabilă, așa cum progresul economic nu se poate realiza fără atingerea unui anumit grad de securitate.

1.2. Puterea militară

Deși perioada marilor conflagrații mondiale sau așa-numitelor „războaie reci” pare a se fi încheiat, un criteriu deosebit de relevant în clasificarea diferiților actori în ierarhia de putere a lumii îl constituie și acum puterea militară, fie ea potențială sau efectivă. Ea va continua să fie folosită sub alte forme și cu alte scopuri decât în trecut și să joace un rol major în configurarea relațiilor internaționale și a mediului global de securitate. Deși conjunctura economico-financiară mondială nu este una dintre cele mai fericite, lumea se află încă departe de momentul în care puterea militară și eforturile de dezvoltare și tehnologizare a acesteia se vor diminua. Ea constituie încă instrumentul de neînlocuit pentru deblocarea unor situații strategice.

Din punct de vedere teoretic, *puterea militară* este capacitatea de acțiune armată a unui stat, asigurată de potențialul său militar¹¹, în scopul asigurării propriei securități și a aliaților și îndeplinirii obiectivelor/intereselor politico-

¹⁰ Vezi Doina Mureșan, *Dimensiunea economică a securității în epoca parteneriatelor și a alianțelor*, Editura Amanda Edit, București, 2009, pp. 109-112.

¹¹ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 481.

militare. Potențialul constă în buget, personal, infrastructură, armament, logistică, industria de apărare și instituțiile de cercetare-dezvoltare specifice și așa mai departe. De exemplu, SUA nu au o definiție pentru acest termen, ci se vorbește mai mult de „capabilitate militară”, ce reprezintă abilitatea de a atinge un obiectiv specific pe timp de război (câștigarea unui război sau bătălii, distrugerea unor ținte) și include structura forțelor, modernizarea, nivelul de răspuns și sustenabilitatea¹². Prin urmare, puterea militară semnifică capacitatea unui actor de a-și folosi resursele militare, tangibile și intangibile, pentru a-și impune voința asupra altui actor/actori.

Pe de o parte, capacitatea unui stat de a-și folosi potențialul său militar, în conformitate cu politica de apărare și de promovare a intereselor naționale, dă dimensiunea reală a puterii militare. Ca indicatori pot fi utilizați¹³: nivelul de instruire al personalului; timpul de reacție la solicitări; capacitatea de proiecție și susținere a forțelor în diferite teatre de operații, inclusiv în afara frontierelor naționale; nivelul de descurajare pe care îl produce; rezultatul analizei comparate între sistemele de armă din înzestrarea proprie și cele mai importante la nivel mondial.

Pe de altă parte, exercitarea puterii militare este tot mai intens contestată în politica internațională. Apelarea la forța armată reprezintă o acțiune de ultimă instanță, acțiunile de diplomatie și diplomatie militară fiind instrumentul agreat în soluționarea unor situații de criză sau conflictuale. Acum, accentul se pune pe cooperare, pe folosirea forțelor militare în operații de pace, pe concertarea eforturilor de sporire a gradului de coeziune și a nivelului de interoperabilitate în cadrul organizațiilor internaționale de securitate și coalițiilor militare.

¹² Department of Defense, *Dictionary of Military and Associated Terms*, Joint Publication 1-02, 12 April 2001 (as amended through 19 August 2009), p. 342.

¹³ Mihail Orzeacă, *Securitatea și continua transformare în secolul XXI. Eseuri*, Editura Militară, București, 2004, pp. 37-38.

Totuși, folosirea nelegitimă sau irațională a capacității de a influența alte state sau chiar proprii cetățeni prin folosirea forței sau amenințarea cu folosirea acestora reprezintă încă o problemă în materie de drept și relații internaționale.

În prezent, se manifestă două curente de opinie referitoare la puterea unui stat: cel dintâi, potrivit căruia puterea economică a trecut pe primul plan, puterea militară pierzându-și din importanță, iar al doilea care susține că puterea militară este singurul și adevăratul determinant al puterii unui stat¹⁴. Cel mai adecvat model este probabil cel al menținerii unui echilibru între componentele puterii în funcție de condițiile interne și externe, adică a unei concordanțe între puterea economică și cea militară a statului respectiv.

Un stat lipsit de putere militară va încerca să compenseze prin consolidarea și dezvoltarea celorlalte componente ale puterii? Probabil că răspunsul cel mai simplu ar fi afirmativ, fiindcă evoluția celorlalte componente, mai ales cea economică, va duce indubitabil și la sporirea puterii militare. O economie puternică, stabilă, echilibrată și bine structurată asigură toate condițiile pentru dezvoltarea unui potențial militar remarcabil, prin susținerea unei industrii de armamente corespunzătoare, a cercetării științifice, a infrastructurilor de apărare și a finanțărilor necesare¹⁵. Prin urmare, numai o economie performantă poate asigura condițiile necesare pentru generarea unei puterii militare la fel de performantă.

Pe de altă parte, o putere militară semnificativă, dar lipsită de suport economic, se va dezintegra încetul cu încetul. Susținerea unui anumit nivel de putere militară este extrem de dificilă fără un nivel corespunzător de putere economică. Acum, un actor care dispune de resurse economice ar trebui să fie capabil să-și sporească puterea militară și totodată

¹⁴ Anca Dinicu, *Puterea pe plan internațional și factorii care o condiționează*, în *Revista Academiei Forțelor Terestre*, nr. 4 (32)/2003, p. 66.

¹⁵ Doina Mureșan, *op. cit.*, 2009, p. 286.

securitatea (această afirmație se pare că nu este valabilă în cazul Uniunii Europene, care deși a devenit cea mai mare putere economică a lumii, nu este capabilă să dezvolte o putere militară concordantă). Puterea militară nu poate exista și manifesta fără putere economică, fără o economie sănătoasă și cu creșteri semnificative.

Complementaritatea dintre economie și securitate se poate observa cel mai bine atunci când puterea economică este convertită în putere militară și vice-versa. Dacă analizăm epoca contemporană, constatăm că Japonia, China și, chiar, SUA s-au bazat în principal pe puterea lor economică pentru a finanța forțe militare de anvergură. În schimb, Uniunea Sovietică, Irak sau Coreea de Nord au încercat să folosească capacitățile lor militare pentru a-și construi sau spori puterea economică, cu foarte puțin sau succes limitat¹⁶. Altfel spus, exercitarea puterii militare pentru a consolida puterea economică este extrem de riscantă și poate avea efecte secundare nedorite, ca de exemplu: sancțiuni economice, excluderea din anumite organizații regionale și internaționale, declararea ca nule și inoperante a unor acorduri și tratate bilaterale/multilaterale etc. Conversia și reconversia resurselor și capacităților puterii militare în putere economică este posibilă în mod pașnic, dar, se pare, destul de costisitoare și dificil de realizat. În aceste condiții, putem considera că aurul este mai valoros pe termen lung, pentru că se poate oricând converti în tancuri, dar ar putea fi mai greu să se transforme tancurile în aur¹⁷.

Componenta economică a sistemului de securitate este probabil cea mai importantă, de starea sa – normalitate, criză sau faliment – depinzând direct starea celorlalte componente, inclusiv cea militară. Prin urmare, puterea economică este

¹⁶ James Graham, *Military Power vs Economic Power in History*, www.historyorb.com/world/power.shtml.

¹⁷ Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevehouse, *Relații internaționale*, Editura Polirom, 2008, p. 102.

aceea care permite construirea puterii militare și nu invers. Probabil că lanțul de dezvoltare și menținere al unui nivel de capacitate militară este putere politică – putere economică, financiară și tehnologică – putere militară.

Mijloacele militare ce contribuie la impunerea voinței unui actor asupra altui actor, adică partea „hard” a puterii, se află acum la un punct de cotitură impus de realitățile din mediul de securitate. În cercurile militare occidentale are loc, în prezent, o dezbatere aprinsă asupra tipului de putere militară ce ar trebui dezvoltată: cea capabilă să controleze dimensiunile terestră, maritimă, aeriană și spațială ale câmpului de luptă și cea capabilă să penetreze și controleze așa-numitele „zone controversate” (contested zones)¹⁸. O zonă controversată reprezintă un teatru de luptă convențională unde adversarul mai slab are mai multe șanse de a produce pagube unei armate modernă și înalt tehnologizată¹⁹, ca de exemplu: zonele dens populate pentru forțele terestre, litoralurile pentru forțele navale, zborul la joasă altitudine pentru forțele aeriene.

Ce ar putea să facă o armată înzestrată cu sisteme de arme ultramoderne împotriva acțiunilor și rețelelor teroriste sau cum ar putea gestiona aceasta crizele și conflictele de mică intensitate? Opțiunea pentru dominația militară completă ori pentru capacitatea de a face față acțiunilor asimetrice și forțelor neregulate sau obținerea unui echilibru între cele două tipuri de putere militară reprezintă o problemă dificilă, ținând cont de intervențiile nu tocmai reușite din Iugoslavia, Afganistan sau Irak. Succesul operațiilor militare nu a dus imediat și la îndeplinirea obiectivelor politice, precum cele de protejare a

¹⁸ Stale Ulriksen, *Power to Protect? The Evolution of Military Structures and Doctrine in Relation to the Responsibility to Prevent and Protect*, NUPI Report no. 7, 2008, p. 9, www.nupi.no/publikasjoner/boeker_rapporter/2008.

¹⁹ Barry R. Posen, *U.S. Military Power: Strong Enough to Deter all Challenges?*, MIT CIS Audits of the Conventional Wisdom, Issue 4, MIT Center for International Studies (CIS), Cambridge, United States, April 2005, p. 3, http://mit.edu/CIS/pdf/Audit_5_05_Posen.pdf.

populației civile, de stabilizare, de construcție și menținere a păcii, de reconstrucție etc. Atingerea acestor obiective necesită continuarea prezenței pe teren a forțelor militare, ceea ce necesită alte resurse semnificative.

Avantajul tehnologic, supremația informațională și războiul bazat pe rețea, forțele expediționare și mijloacele superspecializate constituie noile elemente care caracterizează puterea militară a începutului de secol XXI. Dezvoltarea și implementarea acestora necesită resurse financiare importante, resurse de care unii dispun, iar alții nu, și care dau dimensiunea reală a decalajului tehnologic între statele lumii. Prin urmare, puterea militară depinde în foarte mare măsură de puterea economico-financiară a statului respectiv, de investițiile în inteligență și cercetare, de achizițiile tehnologice și umane.

1.3. Resursele de apărare și securitate

Resursele ocupă un loc primordial în generarea puterii, constituirea unei capacități adecvate de apărare și de promovare a intereselor de securitate a unei țări sau alianțe/coaliții. Componenta economică a puterii militare se referă, în principal, la resursele umane, financiare, materiale, informaționale și de altă natură disponibile sau care pot fi disponibilizate la un moment dat. Mai precis, ea are în vedere toate resursele ce pot fi puse la dispoziția structurilor militare pentru desfășurarea eficientă a misiunilor acestora.

Conceptul nu are o definiție unanim acceptată, documentele oficiale americane folosind adesea sintagma de „resurse ale apărării” (defence resources), dar fără a o detalia. De exemplu, în „Dicționarul de termeni militari și asociați”, nu se face nicio referire la resursele apărării, ci doar la resurse sau resurse militare. Astfel, resursele sunt definite ca „forțele, materialele și alte bunuri sau capacități, distribuite sau alocate comandantului unei comenzi specifice sau unificate”, iar resursele militare ca „personalul militar și civil, facilitați,

echipament și provizii aflate sub controlul unei componente a Departamentului de Apărare”²⁰. Din aceste definiții s-ar putea deduce că resursele apărării sunt acele resurse, inclusiv militare, alocate unui comandant, în scopul apărării intereselor vitale ale unei țări sau a alianțelor și coalițiilor din care face parte.

Și Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană fac doar referiri tangențiale la acest concept, lăsând probabil la latitudinea statelor membre, parteneri sau candidate definirea lui. Conform Manualului NATO din 2006²¹, agențiile specializate ale organizației trebuie să faciliteze o mai bună utilizare a resurselor de apărare limitate ale țărilor membre prin dezvoltarea unor proiecte, proceduri și standarde comune. De asemenea, țările candidate la aderarea la Alianță trebuie să „aloc suficient resurse apărării, pentru a putea face față angajamentelor inerente aderării ulterioare, în privința acțiunilor colective inițiate de NATO”²². Astfel, în sistemul de alianță al organizației, cea mai importantă formă a contribuției individuale a fiecărui stat membru la apărarea colectivă este dată de fondurile alocate bugetelor comune ale NATO. Pe de altă parte, și alte resurse naționale, cum sunt cele de personal și cele materiale, sunt o parte importantă a eforturilor de apărare a intereselor Alianței și a membrilor săi. În cazul UE, se pare că nu există o viziune comună asupra a ceea ce semnifică aceste resurse ale apărării. Totuși, în Strategia de Securitate Europeană²³, în capitolul 3 „Implicațiile politice pentru Europa”, se evidențiază că „pentru a ne transforma forțele armate în forțe mult mai flexibile și mobile, astfel încât să fie capabile să facă față noilor amenințări, sunt necesare mai multe

²⁰ Department of Defense, *op. cit.*, 12 April 2001, p. 470 și p. 347.

²¹ North Atlantic Treaty Organization, *op. cit.*, 2006, p. 107.

²² Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, *Manualul NATO*, NATO Publications Office, 2001, p. 67.

²³ European Union, *op. cit.*, 12 December 2003, p. 12.

resurse pentru apărare și o utilizare mai eficientă a acestora” și „pentru o mai puternică capabilitate diplomatică este nevoie de un sistem care să combine resursele statelor membre cu cele ale instituțiilor UE”.

Viziunea românească asupra acestui concept este reliefată de Strategia Militară din 2000, în capitolul dedicat resurselor apărării armate²⁴, se arată că „acestea cuprind personalul, mijloacele financiare, tehnologice, științifice, materiale și de altă natură, care vor fi alocate de către stat pentru pregătirea apărării armate a țării. Ele determină, din punct de vedere cantitativ și calitativ, compunerea forțelor și dotarea lor cu tehnica de luptă necesară”. Mai mult, Legea apărării naționale a României, la articolul 14²⁵, stipulează că „resursele apărării naționale se constituie din totalitatea resurselor umane, financiare, materiale și de altă natură, pe care statul le asigură și le angajează în susținerea eforturilor de apărare a țării”.

O definiție mult mai adecvată este dată de *Lexiconul militar*²⁶, care evidențiază că resursele ce ar putea fi dedicate apărării reprezintă „toate mijloacele (posibilitățile) existente la un moment dat pentru satisfacerea unor nevoi impuse de acțiunile militare (efective, materiale)”. Într-o altă lucrare de specialitate²⁷, resursele militare sunt considerate „ansamblul forțelor și mijloacelor specializate pentru lupta armată, pe care

²⁴ Ministerul Apărării Naționale - Direcția pentru relația cu parlamentul și asistență juridică (DLAJ), *Hotărâre nr. 318 din 20 aprilie 2000 pentru aprobarea Strategiei Militare a României*, 2000, <http://dlaj.mapn.ro/lex>.

²⁵ Ministerul Apărării Naționale - DLAJ, *Legea nr. 45 din 1 iulie 1994 apărării naționale a României*, 1994.

²⁶ Gl. mr. (r) dr. Corneliu Soare, gl. mr. (r) dr. Valentin Arsenie, col. ing. (r) Traian Barbu, lt. col. Constantin Onișor (coord.), *Lexicon militar*, ediția a II-a, Editura Saka, București, 1994, p. 281.

²⁷ Gl. c.a. dr. Nicolae Pășinică, gl. dv. dr. Dumitru Antohi, col. Ion Călin (coord.), *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Editura Militară, București, 2000, p. 238.

statul le poate destina pregătirii și ducerii războiului, dacă acesta este impus”.

Potrivit celor evidențiate mai sus, putem spune că resursele destinate apărării și securității se referă la totalitatea posibilităților și capacităților specializate și dedicate, de care dispune statul sau alianța/coaliția și pe care le poate coagula la un moment dat, pentru apărarea intereselor fundamentale de securitate ale țării sau alianței/coaliției respective, inclusiv pe cale militară. Acestea înglobează ansamblul resurselor financiare, umane, materiale, tehnologico-științifice, informaționale etc., ce pot fi alocate de stat și societate sau de alianța/coaliția respectivă, în funcție de necesitățile de luptă națională sau colectivă.

Așadar, avem de-a face cu capacități militare, ce se constituie într-un instrument de forță al puterii și cuprind: Forțele Armate, active și de rezervă, ai căror principali indicatori sunt numărul de persoane încadrate pe categorii de forțe armate și tipuri de unități și mari unități luptătoare; numărul și calitatea sistemelor de armă importante – tancuri, tunuri, avioane, elicoptere, nave de suprafață și submarine; numărul și calitatea sistemelor de comunicații și informatice; diversitatea și calitatea elementelor de infrastructură; mărimea bugetului alocat apărării și repartitia acestuia pe tipuri de cheltuieli – mai ales cheltuielile pentru modernizare și înzestrare²⁸. În plus, pentru a obține succesul strategic, operativ și tactic, toate aceste elemente trebuie asociate cu aportul inteligenței și tehnologiei militare, cu transformările și modernizările structurale, tehnice și tehnologice, de politică aduse de revoluția în domeniul militar. Nu în ultimul rând, o calitate superioară a actului de conducere, nivelului de instruire, satisfacției materiale și spirituale, întărirea moralului și coeziunii propriilor trupe vor spori gradul de eficiență al îndeplinirii misiunilor încredințate.

²⁸ Mihail Orzeată, *op. cit.*, 2004, pp. 36-37.

Resursele puse la dispoziție pentru apărare și securitate sunt în general limitate și întotdeauna insuficiente în raport cu cele solicitate. În aceste condiții, planificarea apărării reprezintă un domeniu de importanță vitală, un atribut esențial al oricărei politici naționale de apărare și securitate. Planificarea resurselor vizează resursele financiare, umane, materiale și de altă natură, care urmează să fie asigurate anual în vederea generării capacităților militare necesare îndeplinirii misiunilor armatei, inclusiv a responsabilităților asumate în cadrul NATO și al Uniunii Europene sau al coalițiilor internaționale. Apărarea și securitatea nu se pot realiza fără o programare judicioasă a resurselor necesare, fără o analiză detaliată a raportului resurse-misiuni-rezultate.

În procesul de alocare și distribuție a resurselor de apărare și securitate ar trebui să se țină cont de următoarele cerințe: să fie asigurate la momentul oportun; să fie asigurate în cantitate suficientă și la calitatea cerută; să fie utile, adică să vină în întâmpinarea nevoilor armatei; să fie complementare, adică coordonate cu cerințele NATO și UE; să fie durabile, adică să susțină eforturile armatei o perioadă cât mai lungă etc. De asemenea, utilizarea eficientă a întregii game de resurse la dispoziție, în special a celor financiare, umane și materiale, reprezintă un alt deziderat deosebit de important pentru dezvoltarea capacităților necesare în domeniul securității și apărării. Managementul celor trei tipuri de resurse²⁹ ar trebui să vizeze aspectele:

– *financiare* - asigurarea unui nivel care să permită îndeplinirea misiunilor și angajamentelor asumate în acest domeniu;

– *umane* - crearea unor mecanisme eficiente de selecționare, formare, perfecționare și promovare a personalului,

astfel încât să se asigure necesarul de profesioniști în domeniul apărării;

– *materiale* - dezvoltarea unei rețele de infrastructuri fizice, specializate și eficiente, compatibile cu infrastructurile europene, care să ofere facilități și capacități sporite.

Documentele strategice și legislația națională și internațională trasează cu destulă claritate liniile directoare în ceea ce privește resursele de apărare și securitate. Probabil, punerea în practică a acestor concepte și principii teoretice va fi mult mai dificil de realizat pentru cei abilitați să o facă.

²⁹ Ministerul Apărării Naționale, *Hotărârea Guvernului nr. 30 din 4 noiembrie 2008 privind aprobarea Strategiei naționale de apărare a țării*, 2008, www.mapn.ro/despremap/strategia_nationala_de_aparare.pdf.

CAPITOLUL 2

Situația economică actuală și mediul de securitate

Pentru a putea analiza situația economică actuală în relație cu mediul de securitate, este nevoie să facem referire la situația actorilor statali. Statul a fost și rămâne principalul garant al securității naționale, ce include, evident, și o puternică componentă economică.

„Indexul statelor eșuate”³⁰, elaborat de Fondul pentru Pace, ia în considerare trei grupe de indicatori – sociali, economici și politici – măsurați pe o scală de la 0 la 10. Analiza eșecului unui stat, inclusiv din punct de vedere al asigurării securității, pune un accent deosebit pe factorii de natură economică, precum:

- dezvoltare inegală în cadrul diverselor grupuri sociale:
 - inegalitate reală sau percepută la nivelul grupului, în ceea ce privește educația, locuri de muncă și statut economic;
 - gradul de sărăcie la nivelul grupului, măsurat prin nivelul de sărăcie, rata de mortalitate infantilă, nivelul de educație;
 - creșterea naționalismului comunal bazat pe inegalitățile reale sau percepute la nivelul grupului;
- declin economic sever:
 - declin economic progresiv al societății în ansamblu, măsurată prin venitul pe cap de locuitor, produsul național brut, datoriile, rata mortalității infantile, nivelul de sărăcie, eșecurile în afaceri, precum și alte măsuri economice;
 - scădere bruscă a prețurilor mărfurilor, veniturilor comerciale, investițiilor străine sau plății datoriilor;

- colaps sau devalorizare a monedei naționale;
- dificultăți sociale extreme impuse de programe de austeritate economică;
- creștere a economiei subterane, inclusiv a traficului de droguri, contrabandei și ieșirilor de capital;
- creștere a nivelului de corupție și a tranzacțiilor ilicite în rândul populației;
- incapacitatea statului de a plăti salariile angajaților guvernamentali și ai forțelor armate sau de a satisface alte obligații financiare față de cetățenii săi, cum ar fi plata pensiilor.

Conform acestui model, cea mai sigură țară este Norvegia, care a obținut la cei doi mari indicatori economici 2,2 și, respectiv, 2,3 și un total general la toți indicatorii de 18,3. La indicatorul „dezvoltare inegală în cadrul diverselor grupuri sociale” lider este Finlanda cu 1,9, iar la cel al „declinului economic sever” cea mai bine plasată este Suedia.

La polul opus, cea mai puțin sigură țară este Somalia cu un total de 114,7, urmată de Zimbabwe, Sudan, Ciad și în general țări de pe continentul african. Din punct de vedere al indicatorilor economici cea mai dificilă situație o găsim în Zimbabwe cu valori de 9,7 la „dezvoltare inegală în cadrul diverselor grupuri sociale” și 10 la „declin economic sever”.

2.1. Criza economică globală

În ultimii 25 de ani, noua arhitectură a sistemului de relații internaționale, globalizarea și liberalizarea piețelor și a sistemului financiar au avut efecte benefice asupra economiei în general, asupra standardului de viață al populației în special. Astfel, comerțul global s-a extins pe măsură ce mediul de afaceri a devenit mult mai deschis față de risc, piețele s-au dezvoltat pe măsură ce circulația capitalurilor, tehnologiei și

³⁰ The Fund for Peace, *Failed States Index*, 2009, www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=323.

informațiilor a fost tot mai rapidă, iar populația a avut acces mult mai facil și aproape nelimitat la monedă străină și credite. Conform experților economici, Romain Ranciere, Aaron Tornell și Frank Westermann, această liberalizare a finanțelor a dus la sporirea cu 1% a ratei anuale de creștere pe cap de locuitor³¹. Simultan, aparatul financiar al lumii dezvoltate, fie el american, european sau asiatic, s-a dezvoltat, diversificat și sofisticat extrem de mult. Interconectarea acestor sisteme, legate printr-un ansamblu complicat de fonduri private, fonduri speculative, fonduri mutuale și alte instrumente financiare, s-a adâncit atât de mult, încât orice disfuncționalitate apărută într-o parte a globului are reverberații asupra întregii rețele financiare globale.

În aceste condiții, putem spune că această perioadă de „boom” a însemnat și vulnerabilități și riscuri pe măsură. Acum, lumea se află în fața unui nou moment de cumpănă economică asemănător Marii Depresiuni din anii '30, ce își are rădăcinile în cel mai mare „boom” imobiliar și al creditelor din istorie. Criza care a cuprins întreg sistemul economic a fost generată inițial de colapsul creditelor imobiliare americane. Efectul de contagiune și-a făcut imediată simțită prezența, criza propagându-se rapid din sectorul imobiliar și ipotecar spre cel financiar-bancar și pe burse și, mai apoi, în toate sectoarele, paralizând, practic, toate activitățile și circuitele economice regionale și internaționale. Instabilitatea financiară s-a instaurat atât în domeniul public, cât și în cel privat, afectate fiind deopotrivă state, mari corporații multinaționale/transnaționale sau companii mici și mijlocii.

Actuala criză evidențiază neajunsurile cheie ale sistemului financiar global. Sistemul financiar este o „mașinărie” complicată, instabilă și periculoasă, care

³¹ Romain Ranciere, Aaron Tornell, Frank Westermann, *Decomposing the Effects of Financial Liberalization: Crises vs. Growth*, March 2006, p. 2, www.econ.ucla.edu/people/papers/Tornell/Tornell408.pdf.

guvernează economia și stimulează prosperitatea și progresul societății. Atunci când acesta se dereglează sau se blochează toată lumea are de suferit, de la angajații din sectorul respectiv, până la economia națională, regională sau, chiar, internațională.

„Tsunami-ul” financiar declanșat de umflarea piețelor cu bani „virtuali” s-a propagat cu o viteză și amploare nemaiîntâlnite și a măturat aproape toată rețeaua și circuitele economiei globale. Astfel, spre sfârșitul lunii septembrie 2008, dezordinea economică s-a extins și intensificat. Piețele financiare s-au „gripat” pe tot globul odată ce împrumuturile interbancare s-au blocat. Con tracția capitalurilor, pe de o parte, și a cererii, prețurilor și exporturilor, pe de altă parte, a devenit tot mai apăsătoare. Economia globală începe să intre gradual într-o fază de recesiune, mai puțin cunoscută de lumea dezvoltată, ale cărei efecte sunt greu de prognozat pe termen lung.

Deși colapsul pieței imobiliare din America este adesea considerat drept principala cauză a crizei actuale, trebuie menționat faptul că sistemul financiar era deja vulnerabil din cauza contractelor și operațiunilor financiare ajunse la un înalt grad de rafinament, complexitate și ușurință în manipulare. După ultimele calcule ale FMI, pierderile mondiale din creanțele originare din SUA, mai ales cele ipotecare, vor ajunge la 4.100 mld. dolari³², de peste patru ori mai mult decât în estimările anterioare (945 mld. dolari în aprilie 2008).

Criza a fost alimentată și de avalanșa de capitaluri dinspre economiile emergente spre cele dezvoltate, mai ales SUA. Statele din Asia și exportatorii petrolieri controlează active financiare în valoare de circa 7.000 mld. dolari, majoritatea rezerve valutare și fonduri suverane, acumulate în timp ca

³² International Monetary Fund, *Global Financial Stability Report*, April 2009, p. 27, www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/pdf/text.pdf.

urmare a colapsului investițiilor după criza financiară asiatică din 1997-1998, a creșterii prețurilor petrolului și politiciii monetare. Această situație a dus la un boom financiar și la presiuni de scădere a ratelor dobânzii pe termen lung. Conform McKinsey Global Institute³³, acestea ar putea ajunge până în anul 2013 la 15.200 mld. dolari. În aceste condiții, aceste fonduri controlate de stat vor constitui o forță pe piețele globale de capital. Balanța dintre stat și piață se va modifica, ceea ce va duce la accentuarea protecționismului.

Pe parcursul ultimului an, criza financiară globală s-a extins și a facilitat intrarea economiei mondiale în recesiune. Măsurile agresive de politică monetară și infuziile de lichidități adoptate atât de americani, cât și de țările dezvoltate europene, nu au fost îndeajuns pentru a evita agravarea crizei. Ca urmare, instituții financiare importante din SUA și Europa s-au prăbușit, bursele au colapsat, iar prețurile mărfurilor au devenit extrem de volatile, ceea ce a afectat deopotrivă statele bogate, mai puțin bogate și cele sărace. Tot mai multe exemple de pe întreg mapamondul vin să confirme criza în care a intrat economia globală, cea mai severă de la cel de-al Doilea Război Mondial în prezent. Pe acest fundal, se pare că economia mondială se va contracta și în perioada următoare, puține fiind semnele că ar putea fi contracarată sau stopată intrarea treptată în recesiune.

Economiile dezvoltate ale lumii au fost printre primele lovite de criza economico-financiară, majoritatea intrând în recesiune în a doua jumătate a anului 2008. Prin circuitele comerțului internațional și financiare, aceste slăbiciuni s-au propagat rapid spre țările în dezvoltare și economiile în tranziție, ceea ce a dus la o descreștere globală sincronizată ce se va menține și în anul următor.

³³ McKinsey Global Institute, *Power Brokers*, 20 October 2007, www.mckinsey.com/mgi/mginews/powerbrokers.asp.

Indicatori	2007	2008	2009 (estimativ)
PIB (mld. dolari)	54.840,873	60.689,812	54.863,551
Rata de creștere a PIB-ului (%)	5,153	3,203	-1,319
PIB/cap de locuitor (dolari)	8.308,706	9.043,433	8.079,978
Investiții (% din PIB)	23,726	23,987	22,559
Înflația (rata medie anuală)	3,973	5,969	2,498
Șomaj (rata medie anuală)*	5,7	6,0	6,1-7,1
Volumul comerțului cu bunuri și servicii (rata anuală)	7,217	3,329	-11,025
Balanța de cont curent (mld. dolari)	243,798	249,484	-108,875

Figura nr. 1: Situația principalilor indicatori ai economiei globale
Sursa: International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database*, April 2009 și * International Labour Organization, *Global Employment Trends*, January 2009

După cum se observă din tabelul de mai sus, PIB-ul mondial va înregistra o rată de creștere anuală din ce în ce mai scăzută, pe măsură ce criza economico-financiară se va accentua și va lovi tot mai multe sectoare economice. Astfel, chiar dacă anul 2008 a adus un plus de aproape 6.000 mld. dolari față de anul precedent, creșterea economică s-a diminuat de la aproape 5% în 2007 la 3,9% în 2008. Pentru anul 2009, când se prognozează că se va atinge apogeul crizei, estimările arată o contracție semnificativă a PIB-ului până la valoarea de 54.863,5 mld. dolari, nivel comparabil cu cel atins în 2007, urmare a unei creșteri prognozate negativă de -1,319%. De altfel, pentru prima oară, începând cu anul 1991, PIB-ul mondial pe cap de locuitor va scădea cu aproape 1.000 de dolari.

O mare parte a lumii dezvoltate este deja în recesiune ca urmare a restrângerii creditării și a dificultăților financiare din ce în ce mai acute. Marea Britanie, Franța, Germania și Japonia se confruntă cu o scădere a producției, iar economia SUA cu un ritm alert de creștere a șomajului și scăderea consumului. Pe parcursul primului an de criză financiară, prețurile mărfurilor au atins un prag critic. Prețul barilului de petrol aproape că s-a

dublat, ajungând în iulie 2008, la circa 147,5 dolari. Alimentele au continuat să se scumpească, ceea ce a dus la depășiri periculoase ale țintelor de inflație în majoritatea statelor, fie ele bogate (peste 4%) sau emergente (aproape 9%). Însă, ca urmare a scăderii accentuate a prețurilor mărfurilor, mai ales petrolului, începând cu al doilea semestru din 2008, riscul inflaționist s-a redus semnificativ. Dacă prețurile se mențin la cotele actuale, atunci va începe un proces de deflație care ar trebui să preocupe decidenții.

Criza economico-financiară arată că economiile emergente, precum China, nu sunt atât de decuplate de lumea dezvoltată pe cât vor să pară. Ele au fost afectate atât prin intermediul comerțului internațional, cât și prin circuitele de finanțare. Bursele și majoritatea monedelor naționale s-au depreciat puternic. Deja câteva țări în dezvoltare înregistrează o încetinire semnificativă a creșterii economice. Scăderea cererii și a prețurilor mărfurilor a afectat operațiunile de export, mai ales cele ale exportatorilor principali. Mai mult, cererea internă a scăzut la un nivel îngrijorător. Alte economii, ca Brazilia, se confruntă cu o restricționare a accesului la creditele comerciale și cu o posibilă inversare a fluxurilor de capital privat. Totuși, rezervele valutare acumulate de aceste țări ar putea constitui, pe termen scurt, o soluție-tampon până la adoptarea unor măsuri adecvate de contracarare.

Această combinație dezastruoasă de pierderi generale, depreciere a activelor, pierderea de viteză și chiar o scădere a dezvoltării economice, a arătat poate mai pregnant ca niciodată că, dacă nu este gestionată adecvat, liberalizarea poate conduce la grave probleme și dezechilibre. Mai mult, potențialul generator de efecte economice și sociale negative al globalizării a revenit în actualitate. S-a demonstrat încă o dată că procesul de interconectare și omogenizare a economiilor naționale poate duce la instabilitatea sistemului financiar și economic global. Economiiile naționale, dezvoltate sau în curs de dezvoltare, au

fost lovite exact în sistemul financiar-bancar și al capitalurilor, care constituie „motorul” ce pune în mișcare întregul angrenaj economic.

Pentru perioada următoare, principala problemă a marilor economii ale lumii va fi reformarea sistemului financiar internațional și ținerea sub control a crizei economico-financiare mondiale. Fără măsuri rapide și coordonate la nivel global nu sunt semne că situația s-ar putea îmbunătăți curând.

2.2. Caracteristicile mediului de securitate în plină criză economico-financiară

Pentru prima oară în ultimii 50 de ani, sistemul economic capitalist a fost pus serios sub semnul întrebării, iar criza, falimentul, reducerile și disponibilizările predomină starea economică globală. În aceste condiții, cea mai importantă caracteristică a lumii actuale, aflată în pragul recesiunii economice, este efortul și preocuparea marilor actori de a *salva și redresa sistemul economic* național și, prin extensie, a celui regional și internațional.

Cele două planuri de stimulare și relansare a economiei americane în valoare de 700 mld. dolari³⁴ (din septembrie 2008) și 789 mld. dolari³⁵ (din februarie 2009) vizează stabilizarea piețelor financiare, reduceri de taxe, cheltuieli și investiții publice, asistență socială, resuscitare a industriei auto etc. Se speră că aceste măsuri și planuri de contracarare a efectelor crizei și de redresare economică vor produce efecte nu doar în Statele Unite, ci în întreaga lume. Astfel, sunt așteptate efecte directe în economiile interconectate cu cea americană, cu precădere cea niponă, chineză sau a zonei euro.

³⁴ US Government, *Emergency Economic Stabilization Act of 2008*, 3 October 2008, www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ343/pdf/PLAW-110publ343.pdf.

³⁵ US Government, *American Recovery and Reinvestment Act of 2009*, 17 February 2009, www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ5/pdf/PLAW-111publ5.pdf.

Confruntată cu o situație economico-financiară tot mai dificilă, Uniunea Europeană a elaborat în noiembrie 2008 un plan de redresare economică³⁶ menit, în principal, să restabilească încrederea în domeniul afacerilor. Planul se bazează pe două elemente care se sprijină reciproc: măsuri pe termen scurt pentru stimularea cererii, menținerea locurilor de muncă și restabilirea încrederii; „investiții inteligente” pentru a determina o creștere mai importantă și prosperitate durabilă pe termen mai lung. Se recomandă un impuls financiar imediat, de circa 200 mld. euro (1,5% din PIB-ul UE), și un pachet de zece acțiuni prioritare, bazate pe Strategia de la Lisabona și adaptate la provocările reale ale economiilor.

De asemenea, Rusia și Japonia au adoptat mai multe seturi de măsuri anticriză ce vizează redresarea economiilor naționale. Astfel, administrațiile de la Moscova³⁷ și Tokyo³⁸ au alocat sute de miliarde de dolari pentru stimularea cheltuielilor guvernamentale, reluarea creditării, susținerea sectoarelor strategice, un nivel de trai cât mai ridicat al populației etc. China a disponibilizat circa 586 mld. dolari³⁹ pentru a stimula economia prin investiții în dezvoltarea infrastructurii și a bunăstării sociale.

O altă realitate a zilelor noastre este accentuarea tendinței de *detronare a SUA din fotoliul de lider economic* mondial, ca urmare a problemelor tot mai grave cu care se confruntă mai ales după evenimentele nefericite din 11 septembrie 2001, și

³⁶ European Commission, *A European Economic Recovery Plan*, Brussels, 26 November 2008, http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/Comm_20081126.pdf.

³⁷ Government of Russian Federation, *Anti-Crisis Programme of the Government of the Russian Federation for 2009*, <http://premier.gov.ru/eng/anticrisis>.

³⁸ Prime Minister of Japan and His Cabinet, *Emergency countercharge in the present economic conditions*, www.kantei.go.jp/foreign/keizai/index_e.html.

³⁹ Chinese Government, *China unveils stimulus package for 10 sectors*, 26 February 2009, http://english.gov.cn/2009-02/26/content_1243481.htm.

creșterea influenței la nivel global a țărilor cu rate foarte mari de dezvoltare (China, India, Brazilia sau Rusia). Conform ultimelor cifre date publicității de Fondul Monetar Internațional, în ultimii ani, PIB-ul realizat la nivelul Uniunii Europene a depășit tot mai clar cel al Statelor Unite.

PIB (mld. dolari)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
SUA	10.470	10.961	11.686	12.422	12.178	13.808	14.265
UE	9.389	11.432	13.177	13.776	14.665	16.927	18.394
Global	32.988	37.087	41.728	45.090	48.761	54.841	60.690

Figura nr. 2: Situația comparativă a PIB-ului SUA, UE și la nivel global
Sursa: IMF, *World Economic Outlook Database*, April 2009

Mai mult, ponderea economiei SUA la formarea PIB-ului mondial a înregistrat un nivel din ce în ce mai scăzut: de la 31,74% în 2002 la 25,18% în 2007 și, chiar, 23,50% în 2008. Spre deosebire, contribuția UE a urcat de la 28,46% în 2002 la peste 30% în 2007 și 2008. Totuși, dincolo de aceste cifre mai mult sau mai puțin relevante, nu putem să facem abstracție de faptul că puterea economică a SUA se traduce și printr-un control și influență semnificativă la nivel politic, economic și militar în multe zone ale lumii și printr-o supremație și dominanță în majoritatea „jocurilor” și circuitelor economice internaționale.

Probabil un efect de anvergură al actualei crize economice va fi remodelarea ordinii economice internaționale și restructurarea sistemului financiar al lumii, având în vedere că:

- reglementările financiar-bancare și comerciale internaționale trebuie schimbate;
- modelul economic capitalist de liberalizare și integrare economică și-a arătat limitele și vulnerabilitățile;
- dependențele și interdependențele economico-financiare s-au accentuat;
- dolarul american dă semne de slăbiciune față de euro, riscând să-și piardă statutul de principală monedă de referință la nivel global;

• gradul de îndatorare al economiilor dezvoltate a crescut și deficitele s-au mărit semnificativ, în special cel al SUA;

- Rusia dispune de imense rezerve de hidrocarburi;
- China și economiile emergente asiatice dispun de uriașe rezerve valutare și fonduri financiare.

Efectele negative ale globalizării și criza profundă a economiei mondiale duc la *adâncirea tot mai periculoasă a disparităților economice* între regiunile lumii. Chiar dacă acum se confruntă cu probleme, statele/uniunile de state bogate (SUA, UE, Japonia) vor reuși mai devreme sau mai târziu să își refacă bogăția. În schimb, zonele în curs de dezvoltare sau subdezvoltate (Africa, Asia de Est și de Sud-Est) vor deveni tot mai sărace. Astfel, creșterea dominației economice a unor state sau organizații/corporații multinaționale și presiunile exercitate asupra unor zone mai puțin dezvoltate sau instabile economic accentuează problemele legate de:

- demografie – creșterea populației/consumului în raport cu resursele planetei, condițiile insalubre de trai și răspândirea bolilor infecțioase, urbanizarea irațională etc.;

- hrană – sărăcia, foametea, consumul în exces, degradarea terenurilor cultivabile și a resurselor de apă etc.;

- economie – menținerea unor modele nesustenabile de producție, instabilitate socială legată de existența lipsurilor și a distribuției inegale a resurselor etc.

Tot acest ansamblu de factori impiedică procesul de dezvoltare a zonelor mai puțin favorizate de creșterea economiei globale din ultimii ani. Cu adevărat îngrijorător este faptul că aproape 40% din populația cea mai săracă a lumii adună doar 5% din veniturile globale, ceea ce înseamnă că peste 3 miliarde de oameni trăiesc cu mai puțin de 2,5 dolari pe zi⁴⁰. O altă analiză a specialiștilor de la ONU asupra distribuției

⁴⁰ Anup Shah, *Poverty Facts and Stats*, 22 March 2009, www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats.

veniturilor între statele lumii demonstrează faptul că prăpastia dintre țările bogate și cele sărace se adâncește tot mai mult: 3 la 1 în 1820, 7 la 1 în 1870, 11 la 1 în 1913, 35 la 1 în 1950, 44 la 1 în 1973 și 72 la 1 în 1992⁴¹. Probabil acum distanța dintre cele două categorii a ajuns la un raport de peste 80 la 1.

În plus, Indicele de Dezvoltare Umană (IDU) – ia în calcul speranța de viață, alfabetizarea și educația, nivelul de trai –, publicat anual de Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite⁴², arată că o bună parte a statelor lumii înregistrează un grad de sărăcie de mare amploare și din ce în ce mai persistentă. Multe țări din regiunea Asia de Est și de Sud-Est se găsesc în categoria cu IDU mediu (între 0,500-0,799), iar majoritatea statelor africane în cea cu IDU scăzut (sub 0,499).

Fără îndoială, această situație economică dificilă are ca efect și o *cooperare mai strânsă* între actorii internaționali pentru reducerea și contracararea efectelor crizei. Puterea unei națiuni și voința de colaborare a statelor lumii poate fi măsurată doar atunci când aceasta este pusă în fața unei situații dificile, precum actuala criză economică.

Astfel, Summitul G20 din capitala SUA⁴³, din 15 noiembrie 2008, a reprezentat un moment în care țările dezvoltate și în curs de dezvoltare, care generează 85% din PIB-ul mondial, au inițiat un proces de cooperare fără precedent pentru a gestiona problemele economiei mondiale. Această tendință de rezolvare concertată a continuat la

⁴¹ United Nations Development Programme, *Human Development Report 1999*, Oxford University Press, New York, 1999, p. 17 și p. 51, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_1999_EN.pdf.

⁴² United Nations Development Programme, *Human Development Indices: A statistical update 2008*, 18 December 2008, <http://hdr.undp.org/en/mediacentre/news/title,15493,en.html>.

⁴³ Washington Summit, *Declaration Summit On Financial Markets And The World Economy*, 15 November 2008, www.g20.org/Documents/g20_summit_declaration.pdf.

întâlnirea G20 din 2 aprilie 2009 de la Londra⁴⁴, când s-au făcut pași importanți în ceea ce privește procesul de restructurare/întărire a arhitecturii financiare globale și de redresare a economiei mondiale.

Cea mai concretă acțiune în acest sens s-a consemnat în luna octombrie 2008, când Rezerva Federală Americană (Fed) a demarat împreună cu Banca Centrală Europeană și cele din Anglia, Canada, Suedia și Elveția, o acțiune concertată fără precedent de încetinire a crizei financiare. Astfel, în ziua de 8 octombrie băncile respective au anunțat reducerea ratelor dobânzilor de referință cu 50 puncte procentuale. Separat, banca centrală a Chinei a redus și ea rata dobânzii cu 0,27%, iar banca Japoniei și-a anunțat sprijinul pentru aceste acțiuni de politică monetară. Reușita acestei inițiative a demonstrat o coordonare mai apropiată între băncile centrale, comparativ cu încercarea similară care a avut loc în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001.

O altă caracteristică ce se manifestă, mai ales la nivel național, este accentuarea *protecționismului* în domeniul economic, practică respinsă de regulile economiei de piață. Totuși, intervenția statului în economie a constituit dintotdeauna o pârghie prin care guvernele diferitelor țări ale mapamondului își protejează sectoarele strategice ale sistemului economic național. Ținând cont de situația actuală în care condițiile economice fără precedent cer măsuri fără precedent, această practică a devenit mult mai evidentă la nivelul majorității actorilor sistemului internațional.

De exemplu, Statele Unite, modelul sistemului economic capitalist, au adoptat în ultimul plan de relansare a economiei americane din februarie 2009 o măsură cu vădit caracter protecționist. Clauza „Buy American”⁴⁵ stipulează că fierul,

⁴⁴ G20, *London Summit – Leaders’ Statement*, 2 April 2009, www.g20.org/Documents/g20_communique_020409.pdf.

⁴⁵ US Government, *op. cit.*, 17 February 2009, p. 303.

oțelul și alte materii prime achiziționate pentru a fi prelucrate în industrie din fondurile oferite de programul guvernamental trebuie să provină din SUA. Mai mult, naționalizarea a devenit indispensabilă în anumite cazuri în care infuziile parțiale de capital în anumite companii și instituții financiare nu au fost suficiente pentru a le salva de la faliment. Astfel, statul a devenit în multe țări cel mai mare proprietar de acțiuni în domeniul bancar sau al afacerilor.

Prin urmare, se poate spune că mecanismele economiei de piață nu au fost adaptate să facă față la astfel de dificultăți economice și financiare. În condiții de criză, sistemul financiar și, în general, economia depind încă de intervenția statului, care prin punerea în mișcare a unor pârghii – resurse, cadru legislativ, modificarea unor reguli, acces la informații confidentiale etc. – poate rezolva orice problemă apărută.

Ultima, dar nu cea din urmă, tendință ce caracterizează mediul de securitate actual este o anumită *reorientare a priorităților de apărare și securitate* ale principalilor actori militari ai scenei internaționale. Pe fondul scăderii tot mai pronunțate a fondurilor pentru apărare, unele puteri militare își revizuiesc strategiile de securitate și doctrinele militare, altele derulează diverse programe de reformare și transformare a organizării și structurii forțelor, a modului de acțiune și desfășurării în teatrele de operații externe, a tehnicii, tehnologiilor și mijloacelor de luptă. Toate aceste acțiuni sunt, desigur, subsumate procesului continuu de adaptare, profesionalizare și modernizare a puterii militare, credibilă și capabilă să contracareze noile amenințări la adresa securității.

Analiza participării statelor lumii la misiuni militare peste hotare reliefează, cel puțin conform cifrelor din 2008, dorința țărilor lumii de a contribui la menținerea unui climat de pace și securitate pe plan zonal, regional sau internațional. Altfel, cu puține excepții, toate țările mapamondului sunt angrenate militar în diferite operații conduse de ONU, NATO, UE, OSCE

sau de coaliție în funcție de interese și posibilități. Deși resursele economice le-ar putea permite să-și aducă aportul la securitatea lumii, Arabia Saudită, Coreea de Nord, Cuba, Emiratele Arabe Unite, Kuweit, Irak, Iran, Israel, Mexic, Oman, Siria, Venezuela sau Vietnam refuză să participe din diverse motive, precum: probleme interne sau cu vecinii, neînțelegeri sau interdicții impuse de comunitatea internațională, lipsa voinței politice, reforma sectorului de securitate, reconstrucția armatei etc. Altele sunt angrenate în diverse tensiuni, crize și conflicte interne sau cu alți actori din vecinătatea apropiată, astfel încât comunitatea internațională a desfășurat în țara respectivă operații de pace, ca de exemplu în: Afganistan; Israel, Siria și Liban; Coasta de Fildeș; Republica Democrată Congo; Liberia; Sudan; Timorul de Est; Somalia etc. De altfel, multe dintre forțele armate ale lumii au fost dezvoltate în ideea unui posibil conflict interstatal, ceea ce nu le califică pentru a desfășura operații de menținere a păcii, stabilizare sau contrainsurgență. Astfel de misiuni necesită structuri militare bine organizate, pregătite și echipate, care să fie capabile să reinstaureze buna guvernare sau domnia legii.

Din punct de vedere al contingentelor care participă la misiuni peste hotare, SUA are desfășurați circa 177.000 de militari⁴⁶ în special în operațiile din Afganistan și Irak sau cele ale Alianței Nord-Atlantice și alocă anual zeci de miliarde dolari pentru susținerea acestora. În plus, participă cu o fregată în misiunea NATO din Mediterana „Active Endeavour”, un distrugător, patru dragoare și Flota a 5-a în operațiile de securitate maritimă din Golful Persic, Golful Oman și Oceanul Indian. De asemenea, aliatul de bază al SUA, Marea Britanie, contribuie cu un total de 13.000 militari la diferitele operații de pace, din care circa 8.500 la cele ale Alianței și 4.100 la cele de coaliție. Participări cu personal militar semnificativ au și

⁴⁶ The International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2009*, Routledge, Abingdon, UK, January 2009, pp. 426-440.

celelalte puteri economice ale Europei, precum Franța (12.320 oameni), Italia (7.753), Germania (6.046). Totodată, în cadrul misiunilor ONU, se remarcă contribuțiile importante ale Pakistanului cu efective de 9.829 militari, Indiei cu 8.164 militari sau Bangladeshului cu 8.138 militari.

Ultima intervenție din Irak, foarte costisitoare din punct de vedere al resurselor, demonstrează că puține state din coaliția constituită la începutul acțiunii au fost disponibile și capabile să participe la eforturile de stabilizare și reconstrucție pe termen lung. Astfel, numărul celor care au contribuit la forța multinațională ce a acționat în Irak s-a redus de la 33 de țări în 2003 la 17 țări la sfârșitul lui 2008⁴⁷, pe parcurs renunțând Ungaria, Republica Dominicană, Honduras, Noua Zeelandă, Nicaragua, Filipine, Spania, Thailanda, Norvegia, Italia, Olanda și Portugalia. Bulgaria, Tonga și Ucraina și-au retras trupele în perioada 2004-2005, dar au revenit în anul 2007. În consecință, numărul forțelor desfășurate s-a diminuat de la 156.654 persoane în 2003 și 173.567 persoane în 2007 la 149.213 persoane la sfârșitul anului 2008. Probabil că până la 31 august 2010, termenul stabilit pentru retragerea trupelor americane⁴⁸, în Irak vor mai rămâne doar un număr limitat de militari pentru a antrena și echipa forțele irakiene.

Și în cadrul misiunii NATO din Kosovo, totalul trupelor s-a redus de la 42.500 persoane în 1999 la 14.411 persoane în 2008. Efectivele UE din operația EUFOR Althea au scăzut de la 6.610 militari în 2004 la 1.976 militari la sfârșitul lui 2008. În concluzie, se poate spune că aportul țărilor lumii la misiunile militare de peste hotare va continua să se diminueze, având în vedere că astfel de operații necesită resurse considerabile.

⁴⁷ SIPRI, *Multilateral Peace Missions Overview*, http://conflict.sipri.org/SIPRI_Internet.

⁴⁸ The White House, *Remarks of President Barack Obama – Responsibly Ending the War in Iraq*, Camp Lejeune, North Carolina, 27 February 2009.

CAPITOLUL 3

Impactul factorului economic asupra dimensiunii militare a securității

La începutul secolului al XXI-lea, conflictualitatea este din ce în ce mai greu de controlat și de gestionat, ceea ce necesită consolidarea puterii militare a diferitelor state sau alianțe, coaliții, organizații și organisme regionale și internaționale de securitate. Accesul la resurse și piețe, reducerea vulnerabilităților și dezvoltarea unor capacități de acțiune și reacție în caz de criză și conflict reprezintă condiții indispensabile edificării unui stat modern.

Analiza celor de la GlobalFirepower⁴⁹ asupra puterii militare a actorilor de pe scena internațională, ce ia în calcul capacitățile convenționale terestre, navale și aeriene, plasează Statele Unite pe primul loc. SUA rămân liderul incontestabil datorită capacității de a investi sume enorme în sectorul militar, puterii navale semnificative și rolului activ în gestionarea diverselor focare de criză și conflict de pe mapamond. Urmează China, care a depășit Rusia pe baza potențialului uman și financiar mai ridicat. India se găsește pe locul patru. Cele trei mari economii ale Europei, Marea Britanie, Franța și Germania, ocupă următoarele locuri ale clasamentului, urmate la mică distanță de cea mai mare putere a Americii de Sud – Brazilia. Japonia se menține încă pe o poziție fruntașă pe baza resurselor sale financiare, capacităților navale și infrastructurii logistice. Top zece este încheiat de Turcia, o redutabilă putere a zonei Mării Negre.

Deși consecințele pe termen lung ale crizei economico-financiare asupra resurselor puterii militare nu sunt destul de ușor de identificat, în viitorul apropiat vor avea loc probabil anumite reparații în cadrul balanței militare mondiale cel puțin în partea sa inferioară a clasamentului. Astfel, se pare că se va ajunge la o

⁴⁹ GlobalFirepower, *Strength in Numbers*, www.globalfirepower.com.

anumită insuficiență a resurselor umane, financiare și materiale la dispoziție. Această situație va avea, fără îndoială, un impact major asupra dimensiunii militare a securității, ceea ce poate genera disfuncționalități majore în ceea ce privește îndeplinirea misiunilor specifice unei armate modernă și profesionistă.

3.1. Resursele financiare

Ca aproape în orice domeniu, fondurile financiare reprezintă „motorul” fără de care Armata nu poate exista și funcționa. Formarea, echiparea și remunerarea militarilor, înzestrarea forțelor cu capacități adecvate, asigurarea resurselor materiale și logisticii necesare, participarea la misiuni internaționale și așa mai departe necesită resurse financiare considerabile.

În cele mai multe cazuri, valoarea fondurilor alocate apărării depinde de Produsul Intern Brut (PIB) realizat, mai precis de mărimea bugetului de stat. Dependența dintre cei doi indicatori este ilustrată extrem de bine prin analiza PIB-ului la nivel mondial din ultimii 13 ani. Am luat ca punct de reper anul 1996, deoarece acesta a fost momentul când s-a încheiat perioada de scădere a cheltuielilor totale pentru apărare, impusă odată cu terminarea Războiului Rece.

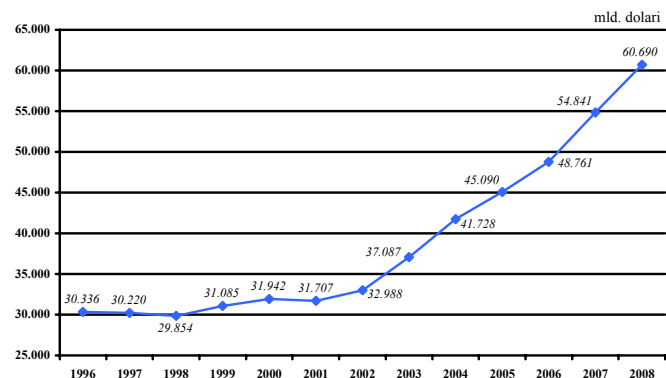

Figura nr. 3: Evoluția PIB-ului mondial
Sursa: IMF, *World Economic Outlook Database*, April 2009

Conform graficului de mai sus, PIB-ul global a atins cifra de 60.690 mld. dolari în 2008, de peste cinci ori mai mult față de 1980 și dublu comparativ cu 1996. Prin urmare, PIB-ul înregistrat la nivel mondial a crescut constant în perioada analizată, cu excepția anilor 1997-1998 (criza financiară asiatică) și a anului 2001 (atentatele teroriste de pe teritoriul SUA). Cele două evenimente au perturbat expansiunea economiei mondiale și, în final, au dus la ușoare diminuări ale PIB-ului global: de la circa 30.336 mld. dolari în 1996 la 30.220 mld. dolari și chiar 29.854 mld. dolari în 1998; de la circa 31.942 mld. dolari în 2000 la 31.707 mld. dolari în 2002.

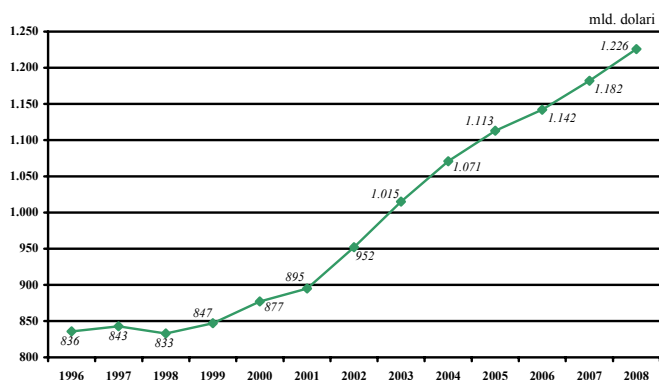

Figura nr. 4: Evoluția cheltuielilor militare mondiale
Sursa: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI),
Military expenditure by region in constant US dollars, 1988-2008

Și cheltuielile militare globale s-au majorat aproape permanent, după cum se observă din figura nr. 4, atingând valoarea totală de 1.226 mld. dolari în 2008, adică aproximativ 2,4% din PIB-ul mondial. Excepție face momentul 1998, când bugetul mondial alocat apărării s-a diminuat cu circa 10 mld. dolari pe fondul reducerii mai accentuate a cheltuielilor militare operate în America de Nord și Europa Centrală și de Est. De altfel, criza financiară asiatică declanșată în iulie 1997 a afectat

cel mai grav economiile:

- Indoneziei – PIB-ul de 251 mld. dolari⁵⁰ înregistrat în 1996 a scăzut la 105,5 mld. dolari în 1998, ceea ce a însemnat o diminuare a cheltuielilor militare de la circa 2,84 mld. dolari în 1996⁵¹ la 2,08 mld. dolari în 1998 și chiar 1,71 mld. dolari în 1999;

- Thailandei – PIB-ul de 182 mld. dolari în 1996 a scăzut la 112 mld. dolari în 1998, iar bugetul militar a înregistrat valori din ce în ce mai mici (de la 3,24 mld. dolari în 1996 la 2,44 mld. dolari în 1998, 2,11 mld. dolari în 1999 și 1,98 mld. dolari în 2000);

- Coreei de Sud – de la un PIB de 582 mld. dolari în 1996 a scăzut la 363 mld. dolari în 1998. Economia coreeană nu a fost afectată imediat de efectele crizei, astfel încât cheltuielile militare au înregistrat o ușoară creștere de la 16,31 mld. dolari în 1996 la 16,71 mld. dolari în 1997. În următorii doi ani însă, autoritățile de la Seul au fost nevoite să opereze anumite diminuări ale bugetului pentru apărare – 16,13 mld. dolari în 1998 și, respectiv, 15,69 mld. dolari în 1999.

2001 a reprezentat ultimul an în care cheltuielile militare au înregistrat o creștere în limite normale. Evenimentele din 11 septembrie au reprezentat momentul în care s-a dat startul războiului global împotriva terorismului, ce va fi susținut cu bugete pentru apărare din ce în ce mai mari în ciuda dificultăților economice înregistrate de economiile dezvoltate. Astfel, bugetul militar al lumii a avut creșteri spectaculoase, în numai 7 ani ajungând de la 895 mld. dolari în 2001 la 1.226 mld. dolari în 2008. SUA au constituit principalul contributor la majorarea cheltuielilor militare, bugetul acestora crescând cu aproape 300 mld. dolari în perioada 2001-2008. De asemenea, fondurile alocate de administrația de la Washington pentru operațiile desfășurate în cadrul războiului contra terorismului,

⁵⁰ IMF, *World Economic Outlook Database*, April 2009.

⁵¹ SIPRI, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org>.

în perioada 2001-2008, au însumat circa 796,8 mld. dolari⁵².

În ultimii ani, s-a constatat o concentrare a cheltuielilor militare, în sensul că un număr mic de țări alocă mari sume bugetelor de apărare. De exemplu, primele 15 țări din punct de vedere al valorii bugetului pentru apărare însumează aproximativ 81% din totalul cheltuielilor militare mondiale. Mai mult, SUA sunt responsabile de 41,5% din totalul mondial, urmate la mare distanță de China cu 5,8%, Franța și Marea Britanie cu 4,5% fiecare și Rusia cu 4%.

mld. dolari

Țara	Puterea militară* (loc mondial)	Puterea economică** (loc mondial)	Ponderea puterii militare în cea economică (%)
SUA	607,0 (01)	14.265 (01)	4,26
China	84,9 (02)	4.402 (03)	1,93
Franța	65,7 (03)	2.866 (05)	2,29
Marea Britanie	65,3 (04)	2.674 (06)	2,44
Rusia	58,6 (05)	1.677 (08)	3,49
Germania	46,8 (06)	3.668 (04)	1,28
Japonia	46,3 (07)	4.924 (02)	0,94
Italia	40,6 (08)	2.314 (07)	1,75
Arabia Saudită	38,2 (09)	482 (23)	7,93
India	30,0 (10)	1.210 (12)	2,48
Coreea de Sud	24,2 (11)	947 (15)	2,56
Brazilia	23,3 (12)	1.573 (10)	1,48
Canada	19,3 (13)	1.511 (11)	1,28
Spania	19,2 (14)	1.612 (09)	1,19
Australia	18,4 (15)	1.011 (14)	1,82

Figura nr. 5: Situația economică a primelor 15 puteri militare ale lumii în 2008
Sursa: * SIPRI, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009, p. 182 și ** IMF, *World Economic Outlook Database*, April 2009

⁵² SIPRI, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009, p. 187.

Din tabelul de mai sus rezultă că pe primele locuri ale topului mondial al cheltuielilor militare se găsesc marile puteri economice ale lumii, dar cu procente ce nu depășesc 4,5% din PIB. Acestea sunt principalele state care alocă sume importante modernizării și profesionalizării propriilor forțe și capabilități militare și se găsesc printre marile contribuatoare la misiunile multinaționale, fie ele sub egida ONU, NATO și UE sau de coaliție. Prin urmare, legătura dintre economie și securitate este evidentă – dacă un stat dispune de putere economică, poate să își construiască și mențină o putere militară semnificativă care să îi asigure securitatea proprie și, la nevoie, a altor teritorii și state.

Singura excepție în această analiză este Arabia Saudită a cărei putere economică, bazată în principal pe veniturile din petrol, nu justifică valoarea mare a bugetului pentru apărare. Monarhia de la Riad se încadrează în categoria țărilor care, deși nu dispun de resurse economice importante, alocă forțelor armate procente importante din PIB. Această situație se datorează atât tensiunilor, crizelor și conflictelor interne, cât și instabilității ce caracterizează aria geografică din care fac parte. Aici găsim numeroase țări din Orientul Mijlociu, precum: Oman – 11,4%, Qatar – 10%, Arabia Saudită – 10%, Irak – 8,6%, Iordania – 8,6%, Israel – 7,3%, Yemen – 6,6%, Armenia – 6,5% etc. Unele dintre statele respective își construiesc și mențin puterea pe plan intern pe baza unui aparat militar semnificativ, altele sunt în proces de refacere a propriei armate (Irak) sau caută să descurajeze orice acțiuni din partea unor vecini ostili (Israel, Armenia). Probabil că și aici recesiunea economică și scăderea prețurilor la petrol și gaze naturale vor mai tempera ritmul înarmării și militarizării țărilor din regiune.

Pe fondul problemelor economice cu care se confruntă, SUA vor fi nevoite să opereze în următorii ani o reducere semnificativă a bugetului pentru apărare: de la 625,851 mld.

dolari în 2007 și 693,215 mld. dolari în 2008 va scădea la 607,129 mld. dolari în 2009 și, conform prognozelor, chiar la 549,774 mld. dolari în 2010⁵³. Războiul global împotriva terorismului și ascensiunea rapidă a Chinei și Indiei nu mai reprezintă motive suficiente pentru creșterea neconținută a cheltuielilor militare, astfel încât vor fi luate anumite măsuri de optimizare a cheltuielilor în domeniul achizițiilor militare și de restrângere a solicitărilor de suplimentare a fondurilor pentru finanțarea operațiilor din Irak și Afganistan.

Actuala criză economică se pare că nu va schimba prea mult comportamentul guvernelor lumii în privința alocărilor bugetare pentru sectorul militar. Astfel, cheltuielile militare per total vor continua să se reducă pe continentul european și să crească pe cel asiatic.

La nivelul NATO se manifestă deja o anumită îngrijorare vizavi de evoluția cheltuielilor militare ale statelor membre și contribuția la misiunile Alianței. Per ansamblul Organizației, cu excepția SUA, alocările din PIB ale membrilor europene pentru bugetul militar au scăzut constant de la 2,06% din PIB în 1998 la 1,73% în 2007⁵⁴. Pentru anul 2008, conform analizei celor de Institutul Internațional de Studii Strategice se remarcă scăderi ale cheltuielilor militare în Franța (cu 8,40 mld. dolari față de 2007), Turcia (1,12 mld. dolari), Norvegia (0,75 mld. dolari), Olanda (0,53 mld. dolari), România (0,38 mld. dolari), Ungaria (0,24 mld. dolari), Marea Britanie (0,20 mld. dolari) etc. Această situație este efectul fie al reducerilor programate ale cheltuielilor militare, precum în țările nordice, fie al problemelor economice și financiare cu care se confruntă țările respective, precum Ungaria. Celelalte state europene din cadrul Alianței au înregistrat ușoare creșteri ale bugetului militar, lideri în acest sens fiind Italia cu un plus de 3,02 mld. dolari față de

⁵³ IISS, *op. cit.*, January 2009, p. 20.

⁵⁴ Idem, p. 106.

2007 și Polonia cu 1,24 mld. dolari.

Pentru anul 2009, se poate observa că statele Europei au adoptat poziții diferite în ceea ce privește cheltuielile militare pentru anul 2009⁵⁵. Astfel, economiile puternice europene din cadrul Alianței au planificat, în general, alocări bugetare în creștere pentru apărare, cu excepția Italiei și Olandei. Credem însă că, pe măsură ce efectele crizei economico-financiare vor fi resimțite din ce în ce mai puternic pe continent, mai ales de economiile în curs de dezvoltare sau în tranziție, nivelul programat al bugetelor militare pentru anul în curs nu va mai putea fi susținut. În consecință, agravarea recesiunii, costurile planurilor de salvare și relansare economică, precum și presiunile deficitelor bugetare în creștere, vor avea un impact negativ asupra obiectivelor și programelor din domeniul securității și apărării europene.

Pe continentul asiatic, pe de o parte, Japonia se alătură tendinței occidentale de diminuare graduală a cheltuielilor pentru apărare și acordă o mai mare atenție planurilor și măsurilor de redresare economico-financiară. Astfel, bugetul său militar a scăzut de la 43,46 mld. dolari în 2007 la 42,75 mld. dolari în 2008⁵⁶. Pe de altă parte, China, Rusia și India continuă să contribuie semnificativ la creșterea cheltuielilor militare regionale și globale. Creșterea semnificativă a bugetelor militare ale majorității țărilor asiatice se poate justifica prin dorința lor de a dezvolta noi arme și tehnologii cu ajutorul cărora să accedă sau să se mențină în topul puterilor militare ale lumii și să descurajeze orice fel de agresiune la adresa lor. Pe fondul expansiunii economice vertiginose, China a înregistrat în decurs de 10 ani un plus de peste 42 mld. dolari, de la 21,63 mld. dolari cheltuieli militare în 1999 la 63,64 mld. dolari în 2008⁵⁷. Alocarea unor

⁵⁵ Idem, pp. 111-190.

⁵⁶ SIPRI, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org>.

⁵⁷ Idem.

sume din ce în ce mai mari domeniului militar ar putea duce în scurt timp la destabilizare internă și accentuarea vulnerabilităților. India continuă să investească sume importante în potențialului său militar – 23,54 mld. dolari în 2007 și 24,72 mld. dolari în 2008⁵⁸ – și încearcă să țină pasul cu potențialii săi rivali – China și Pakistan. Rusia a alocat sume de peste 33 mld. dolari în 2007 și 38 mld. dolari în 2008 în planurile ambițioase de modernizare și profesionalizare a armatei. Se pare că acestea nu mai pot fi susținute financiar, în condițiile scăderii accentuate a exporturilor de resurse energetice și de armament. Totuși, în ciuda situației economice din ce în ce mai dificile și anul 2009 se pare că va aduce majorări ale cheltuielilor militare: China – 70,3 mld. dolari⁵⁹, India – 32,7 mld. dolari⁶⁰, Rusia – 50 mld. dolari⁶¹.

În aceste condiții, credem că pe termen scurt tendința de creștere a cheltuielilor mondiale pentru apărare va înregistra o anumită stagnare sau chiar descreștere, iar fonduri importante vor fi alocate spre alte domenii prioritare, precum programe de redresare economică și protecție socială. Însă, este puțin probabil ca gama de amenințări cu care se confruntă statele lumii să se diminueze sau ca acestea să scadă în intensitate pe fondul crizei economice actuale, ci dimpotrivă, ceea ce va necesita fără îndoială mai multe resurse pentru menținerea stabilității și a climatului de securitate.

⁵⁸ Idem.

⁵⁹ Dune Lawrence, *China Plans to Boost 2009 Military Spending by 14.9%*, www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601080&sid=aVsYPKCY1aNq&refer=asia.

⁶⁰ Jane's Information Group, *Indian government defends major hike in budget*, 17 February 2009, www.janes.com/news/defence/business/jdw/jdw090217_1_n.shtml.

⁶¹ Global Security, *Russian Military Budget*, www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm.

3.2. Resursele umane

Fără îndoială, resursa umană constituie un element de bază al Armatei, de calitatea și cantitatea acesteia depinzând în mare măsură puterea puterii militare a unui stat.

Lumea, în general, este militarizată din cauza naturii conflictuale a omului și a amenințărilor din ce în ce mai numeroase, reale sau percepute, care-l pândesc la tot pasul. Astfel, puține sunt țările care nu dispun de forțe armate proprii. Din ultimele statistici, din cele 192 de state membre ale ONU doar 0,97% nu au niciun fel de forțe militare, printre care: Andorra, Costa Rica, Dominica, Grenada, Haiti, Kiribati, Liechtenstein, Insulele Marshall, Mauritius, Statele Federative ale Micronesiei, Nauru, Palau, Saint Kitts și Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent și Grenadinele, Samoa, San Marino, Insulele Solomon, Tuvalu, Vanuatu⁶². Aceste țări independente fie nu dispun de resursele economice necesare pentru constituirea și susținerea unei armate proprii, fie nu consideră necesară existența acesteia. Responsabilitatea apărării lor intră în sarcina altor țări – de exemplu, Vaticanul (nu este membră ONU) este apărat de Armata italiană, principatul Monaco de forțele armate franceze, Statele Federative ale Micronesiei și Insulele Marshall de Armata SUA etc. – sau a unei armate alternative, precum în cazul Panama, Mauritius etc. Unele state funcționează fără niciun fel de forțe armate, precum Andorra, Liechtenstein, Samoa etc. Un caz special este cel al Islandei, care dispune de forțe armate limitate ce includ Paza de coastă, o unitate de răspuns la criză și o forță expediționară voluntară, fără a avea o armată regulată, dar care se află sub „umbrela” de securitate a NATO.

Celelalte state ale sistemului internațional și-au constituit și dezvoltat de-a lungul timpului forțe militare active și de rezervă mai mult sau mai puțin numeroase. Dimensiunea

⁶² Central Intelligence Agency, *The World Factbook - Military branches*, 2009, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

forțelor militare active ale unui stat depinde de: puterea economică a țării respective, teritoriul și populația totală de apărare, problemele interne și externe cu care se confruntă, nivelul de profesionalizare și înzestrare, apartenența la alianțe sau coalitii militare, numărul de misiuni externe la care participă etc.

Raportându-ne la numărul de forțe militare active ale statelor lumii în anul 2008, constatăm că factorul economic are o relevanță mai mică, primele poziții ale clasamentului fiind ocupate de actori care dispun de resurse economice semnificative pentru a susține o armată numeroasă capabilă să apere o populație și mai numeroasă. Astfel, armatele ce depășesc 1 milion de persoane sunt cele ale Chinei – 2.185.000 militari, SUA – 1.539.587 militari, Indiei – 1.281.200 militari, Rusiei – 1.027.000 militari⁶³, țări ale căror populații depășesc 140 mil. locuitori⁶⁴. Coreea de Nord reprezintă un caz aparte, cu o armată de 1.106.000 militari la o populație de numai 22.665.345 locuitori. Ca mărime, efectivele armatei coreene se situează între cele ale Indiei și Rusiei, însă puterea economică a celor două de 1.210 mld. dolari și, respectiv, 1.677 mld. dolari depășește cu mult posibilitățile de doar 40 mld. dolari⁶⁵ ale regimului de la Phenian.

Dacă luăm în considerare evoluția forțelor armate ale lumii, observăm că majoritatea țărilor dezvoltate își reduce efectivele sau cel puțin le menține la același nivel. În perioada 1975-2007, după cum se observă din figura de mai jos, Canada, SUA, statele Europei, Rusia, China, Australia etc. și-au micșorat numărul forțelor active cu cel puțin 10%, chiar dacă resursele economice le permiteau să mențină efective mult mai

⁶³ Vezi IISS, *op. cit.*, January 2009.

⁶⁴ US Census Bureau, *International Data Base (IDB) - Countries and Areas Ranked by Population*, 2009, www.census.gov/ipc/www/idb/ranks.php.

⁶⁵ Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, 2009, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ks.html.

numeroase. Unele țări din Europa au redus efectivele Armatei și ca urmare a obligațiilor necesare aderării la NATO. Acolo unde instabilitatea, tensiunile, crizele, conflictele și acțiunile teroriste sunt la ordinea zilei, în special în Africa și Orientul Mijlociu, tendința a fost de a spori numărul militarilor cu procente de peste 10%, chiar dacă condițiile economice nu sunt dintre cele mai bune.

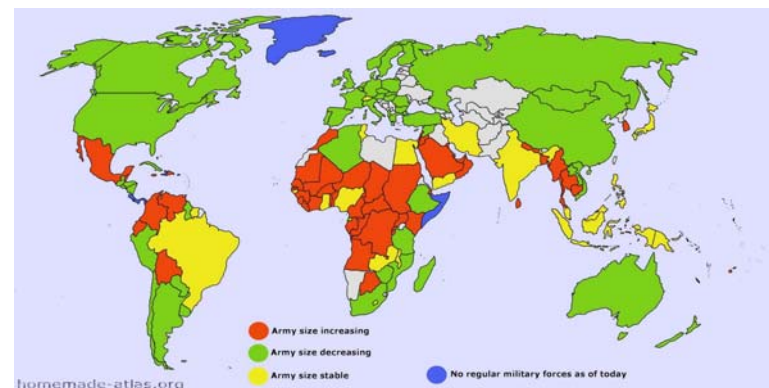

Figura nr. 6: Evoluția forțelor armate ale statelor lumii
Sursa: *Homemade Atlas of the World 2008 – The state*,
www.homemade-atlas.org/thestate

Comparând puterea economică a două state care dispun de aproximativ același număr de forțe active – Italia cu 292.983 militari și Siria cu 292.600 militari –, constatăm că guvernul de la Roma a alocat, în anul 2008, peste 32 mld. dolari⁶⁶ pentru cheltuieli militare dintr-un PIB de aproape 2.314 mld. dolari, față de autoritățile de la Damasc cu un buget militar de doar 6,3 mld. dolari⁶⁷ dintr-un PIB de 55 mld. dolari. Desigur, putem lua în considerare o serie de alți factori care diferențiază cele două țări, precum: apartenența la organizații de securitate, stabilitatea geopolitică și a mediului de securitate din zona respectivă,

⁶⁶ SIPRI, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org>.

⁶⁷ Idem.

nivelul de dotare și înzestrare, nivelul investițiilor în sisteme moderne de arme și în cercetare-dezvoltare, nivelul retribuțiilor etc. Deși nu dispune de o forță economică semnificativă, Siria trebuie să mențină o armată adecvată numeric amenințărilor reale și potențiale cu care se confruntă. Prin urmare, puterea militară primează asupra altor componente în cazul unei situații instabile și a unor amenințări iminente.

Probabil o imagine mult mai clară asupra mărimii armatelor lumii este dată de raportul forțe armate – populație, ce se bazează pe informațiile oferite de „The Military Balance 2009” și „The World Factbook 2009”. Statele puternic dezvoltate economic mențin, în general, un raport de 1-5 militari la mia de locuitori, cu excepția Rusiei cu peste 7. Coreea de Nord este de departe cea mai militarizată țară a mapamondului cu un număr de aproape 49 de militari la 1.000 de locuitori, urmată de Eritreea cu circa 36 militari și Israel cu peste 24 militari. Chiar dacă nu sunt printre cele mai dezvoltate economii ale lumii, cu excepția Israelului, instabilitatea zonală și problemele diverse cu statele vecine sau comunitatea internațională și-au pus amprenta asupra deciziei guvernelor respective de a crea și susține o armată numeroasă cu un important rol de descurajare a oricărui tip de agresiune.

Raportul forțe armate – teritoriu arată un tablou diferit, cu Rusia care are de apărut o suprafață de 17.075.200 de km², adică peste 60 de militari la 1.000 de km². China menține circa 228 militari la 1.000 km², SUA aproape 157 militari, iar India 390 militari. Dintre țările europene, Belgia are alocați la 1.000 km² de teritoriu național circa 1.272 militari, urmată de Grecia cu 1.187 și Cipru cu 1.081. Liderii economici ai UE consideră că un raport de aproximativ 600-700 forțe active la 1.000 km² este suficient pentru a-și asigura propria securitate, astfel încât: Germania mizează pe 684 militari, Marea Britanie pe 655 militari și Franța pe 620 militari. În Asia, numărul de militari

necesari pentru apărarea teritoriului național se pare că este mult mai mare, remarcându-se Coreea de Nord cu 9.175 militari la 1.000 km², Israel cu 8.498, Coreea de Sud cu 6.976 sau Liban cu 5.385. Singapore reprezintă un caz special, forțele active totalizând 72.500 militari la doar 692,7 km², adică aproape 105 militari la 1 km².

Acești indicatori nu oferă o imagine completă asupra componentei umane a forțelor armate, dar demonstrează că individul, fie el mai bine remunerat sau nu, mai bine pregătit sau nu, mai bine echipat și înzestrat sau nu, reprezintă încă elementul de care armata nu se poate dispensa. Misiunile încredințate armatei nu pot fi duse la îndeplinire fără militari care să le execute. Și, nu în ultimul rând, toate cuceririle tehnice și tehnologice în materie nu pot fi puse în practică fără aportul și pricepera militarului conscript sau voluntar.

De altfel, dacă analizăm forma de recrutare adoptată de statele lumii care dispun de forțe armate, observăm faptul că 76 de țări se bazează încă pe conscripție, față de 94 care mizează pe voluntariat⁶⁸. Sistemul voluntar pare a câștiga din ce în ce mai mult teren, mai ales că o armată ce se bazează pe militari voluntari profesioniști înseamnă în primul rând o reducere substanțială a costurilor. Astfel, dintre cele 28 de state membre ale Alianței Nord-Atlantice, doar Albania, Danemarca, Estonia, Germania, Grecia, Lituania, Norvegia și Turcia nu au renunțat încă la conscripție, adică aproximativ 28,57%. Începând cu anul 2010, Albania și Estonia vor trece și ele la voluntariat ceea ce va reduce și mai mult numărul armatelor bazate pe conscripție din cadrul NATO. Chiar dacă nu dispun de suficiente resurse, țările situate în zone instabile din punct de vedere politico-militar nu își pot permite să renunțe la sistemul serviciului militar obligatoriu. Nici

⁶⁸ Central Intelligence Agency, *The World Factbook - Military service age and obligation*, 2009, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

regimurile militarizate din America de Sud, Africa sau Asia nu vor renunța la sistemul de conscripție, indiferent de condițiile economice interne.

În ceea ce privește forțele de rezervă, se remarcă Rusia cu 20 mil. persoane, Vietnam cu 5 mil. persoane, Coreea de Nord și Coreea de Sud cu efective de 4,7 mil. persoane, respectiv 4,5 mil. persoane⁶⁹. Desigur, aceste forțe nu necesită prea multe cheltuieli curente, dar au nevoie de dotări minime pentru a asigura pregătirea lor regulată. SUA, de exemplu, mențin un total de 979.378 persoane, adică un procent circa 63,6% din forțele active. Spre deosebire, efectivele de rezervă ale Chinei reprezintă 36,6% din forțele active, cele ale Indiei – 90,1%, Marii Britanii – 124,3%, Franței – 17,1%, Germaniei – 66,2%.

Probabil că actuala criză economică și preconizata insuficiență a resurselor financiare vor duce la anumite restructurări și reorganizări ale forțelor armate și la un management mult mai eficient al resurselor umane. Unele state vor renunța la menținerea unor structuri complexe, integrate, din toate categoriile de forțe armate, în favoarea unor structuri flexibile, de nișă, iar altele vor reduce sau chiar sista contribuția la unele operații externe și se vor axa pe misiunile interne de securitate și apărare. Pericolul cel mai grav constă în posibila scădere a moralului și motivației trupelor cauzată atât de neajunsurile financiare (venituri salariale, diurne, sistem de protecție socială, asigurare de invaliditate/viață etc.), cât și de deficiențele de dotare, asigurare logistică etc.

3.3. Resursele materiale

Resursele materiale includ sistemele de arme și tehnica militară de care dispun armatele lumii, precum și capacitățile științifice și tehnologice de producere a acestora. Nu putem

⁶⁹ IISS, *op. cit.*, January 2009.

face abstracție de jocul marilor actori militari pe piața internațională de armament, de diversele sisteme de arme și vectorii acestora ce se tranzacționează an de an. Dar probabil cel mai important indicator îl constituie componenta nucleară a puterii militare, ce continuă să fie o solidă garanție de securitate.

Desigur pe primele locuri ale capabilităților militare se află protagonistele Războiului Rece, SUA și Rusia. Ca număr al sistemelor de armă importante – tancuri, tunuri, avioane, elicoptere, nave de suprafață și submarine –, pe poziții frunțase se situează, în general, marile puteri economice ale mapamondului.

Astfel, Statele Unite aveau în dotarea armatei un număr de: 18.169 sisteme de arme aeropurtate și 4.593 elicoptere (la nivelul anului 2003); 29.920 sisteme de arme terestre și 5.178 sisteme remorcate de artilerie (2001); 1.559 nave ale marinei, 12 portavioane, 75 submarine, 50 distrugătoare, 92 fregate, 28 ambarcațiuni de luptă cu mine și 100 ambarcațiuni de patrulare (2008)⁷⁰. În caz de necesitate, aceste tipuri de armament pot fi susținute de infrastructura strategică și logistica aferentă, ce include în principal: 14.947 aeroporturi, 422 nave ale marinei comerciale, 10 porturi și terminale, 6.465.799 km de carosabil, 226.612 km de cale ferată. Puterea de luptă a Rusiei depășește Statele Unite la sistemele de arme terestre (79.985 bucăți), sistemele remorcate de artilerie (13.585 bucăți), ambarcauțiile de luptă cu mine (41 bucăți). De asemenea, autoritățile militare de la Moscova dispuneau, la nivelul anului 2005, de 3.888 de sisteme de arme aeropurtate, 2.625 elicoptere, 526 nave ale marinei, 1 portavion, 61 submarine, 15 distrugătoare, 19 fregate, 72 ambarcațiuni de patrulare.

China a recuperat puternic în ultimii ani în materie de arme convenționale, astfel încât la nivelul anului 2004 se situa pe primul loc în ceea ce privește numărul de sisteme remorcate

⁷⁰ GlobalFirepower, *op. cit.*, www.globalfirepower.com.

de artilerie – 14.000 bucăți, pe locul al doilea ca număr de sisteme de arme terestre – 31.300 bucăți, nave din dotarea marinei – 760 bucăți, distrugătoare – 21 bucăți, fregate – 42 bucăți, ambarcațiuni de luptă cu mine – 39 bucăți, ambarcațiuni de patrulare – 368 bucăți. Și alte țări mai puțin dezvoltate economic dispun de importante arsenale de armament⁷¹, astfel:

- ca număr de sisteme de arme aeroperțurate – Ucraina ocupă locul al treilea (2.451 bucăți la nivelul anului 2003), Coreea de Nord locul al șaptelea (1.778 bucăți în 2006) și Egipt pe zece (1.230 bucăți în 2003);

- ca număr de elicoptere – Ucraina pe locul șaptelea cu un număr de 743 bucăți în anul 2003, Coreea de Nord și Coreea de Sud pe locurile nouă și zece cu 612 bucăți în 2006 și, respectiv, 502 bucăți în 2004;

- ca număr de sisteme de arme terestre – Coreea de Nord pe locul al patrulea (16.400 bucăți), Israel pe cinci (14.200 bucăți), Siria pe șase (12.350 bucăți), Egipt pe opt (9.357 bucăți), Irak pe nouă (8.380 bucăți) și Coreea de Sud pe zece (8.325 bucăți);

- ca număr de piese remorcate de artilerie – Grecia pe trei cu 12.228 bucăți la nivelul anului 2001, Coreea de Sud pe șapte cu 4.000 bucăți în 2004, Pakistan pe opt cu 3.952 bucăți în 2001, Coreea de Nord pe nouă cu 3.500 bucăți în 2006 și Israel pe zece cu 2.783 bucăți în 2001;

- ca număr de nave ale marinei – Coreea de Nord pe locul al treilea (708 bucăți) și Turcia pe cinci (182 bucăți);

- ca număr de portavioane la nivelul anului 2008 se remarcă Brazilia și Thailanda care au în dotare fiecare câte o navă de acest tip;

- ca număr de submarine – Coreea de Nord se situează pe primul loc cu 97 bucăți (în 2008), Coreea de Sud pe cinci

cu 20 bucăți (în 2004) și Turcia pe nouă cu 13 bucăți (în 2007);

- ca număr de distrugătoare – Taiwan pe locul al șaptelea cu 11 bucăți (în 2006) și Coreea de Sud pe nouă cu 6 bucăți (în 2004);

- ca număr de fregate – Turcia pe patru (24 bucăți la nivelul anului 2007), Taiwan pe șase (21 bucăți în 2006) și Brazilia pe nouă (19 bucăți în 2008);

- ca număr de ambarcațiuni de luptă cu mine – Turcia (în 2007) și Polonia (în 2008) pe locul șase și, respectiv, șapte cu 24 bucăți fiecare, Coreea de Nord pe opt cu 23 bucăți (în 2006), Grecia pe zece cu 18 bucăți (în 2008);

- ca număr de ambarcațiuni de patrulare – Coreea de Nord se află pe prima poziție (492 bucăți la nivelul anului 2006), Iran pe a treia (140 bucăți în 2006), Taiwan pe a patra (127 bucăți în 2006), Venezuela pe a șasea (82 bucăți în 2005), Coreea de Sud pe a șaptea (57 bucăți în 2004), Arabia Saudită pe a noua (65 bucăți în 2006) și Mexic pe a zecea (60 bucăți în 2007).

Totuși, mult mai importantă este calitatea acestor sisteme de arme, indicator care face diferența față de țările ce investesc masiv în industria de apărare și tehnologii militare de ultimă generație, în profesionalizarea și modernizarea propriilor forțe.

Conform SIPRI, primii 5 exportatori al lumii⁷² au totalizat în perioada 2004-2008 circa 78% din exporturile mondiale de arme convenționale. SUA rămân cel mai mare exportator de armament cu un procent de 31% din total, din care 37% au fost direcționate spre Orientul Mijlociu (inclusiv Turcia), 37% spre regiunea Asia-Pacific și 20% spre Europa. Ele sunt urmate îndeaproape de Rusia cu 25%, Germania cu 10%, Franța cu 8% și Marea Britanie cu 4%. Pe primele locuri

⁷¹ Idem.

⁷² SIPRI, *Recent trends in arms transfers*, 6 August 2009, www.sipri.org/research/armaments/transfers/data_on_inter_arms_trade_default/recent_trends.

ca destinatari ai armelor americane se găsesc Coreea de Sud, Israel și Emiratele Arabe Unite. Rusia a exportat aproximativ 71% în țările Asiei.

UE-27 a totalizat 34% din livrările de arme convenționale în aceeași perioadă de analiză. De altfel, șapte din primii zece exportatori ai lumii sunt membre ale Uniunii: Franța, Germania, Italia, Olanda, Spania, Suedia și Marea Britanie.

În 2007, SUA a vândut arme în valoare de 12,793 mld. dolari și a încheiat contracte de 24,860 mld. dolari, urmate la mare distanță de Rusia cu 4,7 mld. dolari și 10,4 mld. dolari și Marea Britanie cu 2,6 mld. dolari și 9,8 mld. dolari⁷³. Livrările de armament americane au atins un vârf de 15,662 mld. dolari în 2000, după care au scăzut brusc cu aproape 5 mld. dolari anul următor. Spre deosebire, cel mai bun an al Rusiei în materie de vânzări a fost 2006, când a înregistrat încasări de 6,043 mld. dolari. Luate per total, vânzările mondiale de arme au scăzut de la circa 40,6 mld. dolari în anul 2000 la aproape 31 mld. dolari în 2007⁷⁴, ceea ce arată o anumită sporire a dificultăților economice ale potențialilor cumpărători.

Topul 5 al importatorilor de arme convenționale⁷⁵ în perioada 2004-2008 este format de China cu un procent de 11% din total, India – 7%, Emiratele Arabe Unite – 6%, Coreea de Sud – 6% și Grecia – 4%. Pe de o parte, Rusia acoperă în proporție de 92% importurile Chinei și de 71% pe cele ale Indiei. Pe de altă parte, SUA dețin un procent de 73% din Importurile Coreei de Sud și 54% din cele ale Emiratelor Arabe Unite.

⁷³ IISS, *op. cit.*, January 2009, p. 453.

⁷⁴ Richard F. Grimmett, *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007*, CRS Report for Congress, 23 October 2008, p. 74, <http://fpc.state.gov/documents/organization/112020.pdf>.

⁷⁵ SIPRI, *Recent trends in arms transfers*, 6 August 2009.

India a importat, în 2007, arme în valoare de 1,6 mld. dolari, urmată la mică distanță de Israel și Egipt cu 1,5 mld. dolari. În ceea ce privește contractele încheiate, lider detașat a fost Arabia Saudită cu 10,6 mld. dolari, dublu față de India, a doua clasată, cu 5 mld. dolari și Pakistan cu 4,2 mld. dolari. În perioada 2000-2007, cele mai multe arme au fost direcționate spre Orientul Apropiat 85,21 mld. dolari și Asia cu 66,77 mld. dolari⁷⁶.

Țările bogate tind să investească tot mai mult în cercetarea și dezvoltarea tehnologiilor și armelor ce le-ar putea asigura un avantaj decisiv în teatrele de operații. În acest sens, clasamentul celor mai mari companii producătoare de arme din lume a fost dominat și în anul 2007 de cele americane. Astfel, șapte producători din primii zece sunt din SUA, unul din Marea Britanie, unul din Franța, unul din Italia și unul aparținând mai multor țări vest-europene, cu mențiunea că, din lipsă de informații, companiile chineze nu au fost luate în calcul.

mld. dolari

Nr. crt.	Compania	Țara	Vânzări arme	Profit
1	Boeing	SUA	30,480	4,074
2	BAE Systems	Marea Britanie	29,850	1,800
3	Lockheed Martin	SUA	29,400	3,033
4	Northrop Grumman	SUA	24,600	1,803
5	General Dynamics	SUA	21,520	2,080
6	Raytheon	SUA	19,540	1,474
7	EADS	Europa de Vest	13,100	-0,610
8	L-3 Communications	SUA	11,240	0,756
9	Finmeccanica	Italia	9,850	0,713
10	Thales	Franța	9,350	1,214

Figura nr. 7: Topul companiilor de armament în 2007

Sursa: SIPRI, *SIPRI Yearbook 2009 - Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press, USA, 2009, p. 288

⁷⁶ Richard F. Grimmett, *op. cit.*, p. 53.

Producția de arme a continuat să crească și în anul 2007 și a depășit-o în termeni reali cu 5% pe cea din 2006. În aceste condiții, vânzările de pe piața internațională de armament au atins o cifră considerabilă – 347 mld. dolari.

Însă, comerțul cu astfel de resurse strategice și arme se supune și el principiilor și regulilor economice. Apariția unei crize financiare sau economice va afecta cererea și oferta de pe piețele internaționale specializate, iar exporturile și importurile de arme se vor diminua în consecință. Criza economică începută la jumătatea lui 2008 se pare că nu a afectat încă tranzacțiile de pe piața internațională de armament și veniturile/profiturile producătorilor din industria de apărare și, probabil, repercusiunile nu vor fi vizibile mai devreme de câțiva ani. Totuși, specialiștii prognozează o scădere a tranzacțiilor pe măsură ce bugetele militare vor suferi ajustări negative. Deja, unele țări au rectificat negativ cheltuielile de apărare, în special la nivelul programelor de achiziții. Altele sunt supuse de către comunitatea internațională blocadelor și embargourilor în materie de aprovizionare cu bunuri, materiale, arme etc.

Arma nucleară reprezintă încă un important factor de descurajare a eventualelor agresiuni din partea inamicului, dar și o amenințare gravă pentru comunitatea internațională dacă nu este ținută sub un control strict. Mai grav este faptul că pe piața neagră se găsesc toate tehnologiile și materialele necesare pentru fabricarea unei asemenea arme. Câteva țări au investit sau sunt dispuse să investească fonduri semnificative în programe nucleare (vezi cazurile Coreei de Nord și Iranului). Însă, este puțin probabil ca forurile mondiale să accepte dezvoltarea unor astfel de programe în scop militar sau să recunoască statutul de țară nucleară altor state în afara celor cunoscute.

Oficial, clubul nuclear al lumii cuprinde doar cinci state – SUA, Rusia, China, Marea Britanie și Franța –, care sunt și

semnatore ale Tratatului de Neproliferație Nucleară (NPT). India, Pakistan și Coreea de Nord au efectuat în ultimii ani teste nucleare, ceea ce le include în rândul țărilor posesoare de arme nucleare, chiar dacă nu sunt membre ori s-au retras din NPT. Mai mult, India a lansat de curând la apă primul său submarin nuclear⁷⁷. Israelul reprezintă un caz special de țară bănuită că dezvoltă un program nuclear și nu a confirmat sau infirmat niciodată acest lucru. Graficul de mai jos reliefează situația armelor nucleare existentă în aprilie 2009.

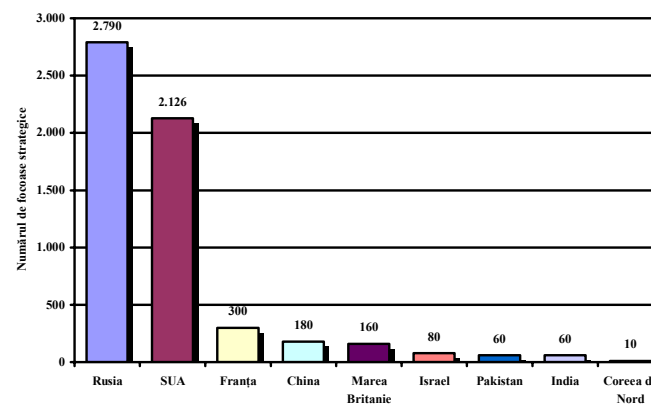

Figura nr. 8: Situația armelor nucleare strategice

Sursa: Federation of American Scientists, *Status of World Nuclear Power*, April 2009, www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html

Pe această listă trebuie inclus și Iranul, care, deși afirmă că programul său nuclear este dedicat unor scopuri pașnice, de utilitate civilă, se află în continuare sub monitorizarea Agenției Internaționale pentru Energie Atomică. Recent, surse autorizate au declarat că Iranul dispune de tehnologia și mijloacele

⁷⁷ Harmeet Shah Singh, *India launches nuclear submarine*, 26 July 2009, www.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/07/26/india.nuclear.submarine/index.html.

necesare pentru construcția unei bombe nucleare⁷⁸. Și Siria a fost acuzată adeseori că dorește să dezvolte arme nucleare. Spre deosebire, Africa de Sud este singura țară din lume care a renunțat complet la arsenalul său nuclear la începutul anilor '90, odată cu aderarea la NPT. Ucraina, Kazahstan și Belarus au transferat Rusiei întregul arsenal nuclear rămas pe teritoriul lor după destrămarea Uniunii Sovietice și sunt acum membre ale Tratatului de Neoproliferare.

De altfel, dezarmarea nucleară constituie o preocupare constantă a comunității internaționale. Agenția Internațională pentru Energie Atomică depune eforturi serioase pentru a normaliza situația în ceea ce privește programele nucleare ale Coreei de Nord sau Iranului și a controla arsenalele nucleare de pe mapamond. În acest sens, SUA și Rusia au ajuns recent la un nou acord-cadru⁷⁹, ce va funcționa următorii 7 ani, prin care se vor reduce focoarele nucleare operaționale la 1.500-1.675 bucăți de la 1.700-2.200 bucăți în prezent și sistemele de furnizare (submarine și lansatoare terestre) la 500-1.000 bucăți de la 1.600 bucăți.

Prin urmare, în funcție de intensitatea impactului crizei economico-financiare asupra resurselor financiare, umane și materiale la nivel național, efectele asupra dimensiunii militare a securității⁸⁰ pot fi: nimicitoare – determină eșecul total al sistemelor și acțiunilor militare; moderate – determină unele modificări în structura și scopurile misiunii și acțiunilor sistemelor militare; insignifiante – nu afectează cu nimic sistemele militare. Dacă decidenții politico-economici nu vor

⁷⁸ Times Online, *Iran is ready to build an N-bomb*, 3 August 2009, www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article6736785.ece.

⁷⁹ NPR, *U.S., Russia Agree To Pursue Nuclear Reduction*, 6 July 2009, www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=106292556&ps=rs.

⁸⁰ Gheorghe Văduva (coord.), *Criza, conflictul, războiul*, volumul IV, Editura UNAp, București, 2007, p. 273.

adopta și aplica, în cel mai scurt timp, măsuri adecvate și coordonate de contracarare a crizei și ameliorare a dificultăților din domeniul economic, atunci efectele asupra sistemului de apărare și securitate vor fi din ce în ce mai serioase.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

- Economia și securitatea sunt considerate acum parte a unui mecanism dinamic și complex ce pune în funcțiune sistemul social. Componentele economico-financiară și tehnologică și cea militară se interconstruiesc, astfel încât economia, finanțele și tehnologia influențează realizarea securității, așa cum securitatea asigură suportul bunei funcționări și dezvoltării a economiei, finanțelor și tehnologiei. Cu cât sentimentul de securitate este mai pronunțat, cu atât activitatea economică se consolidează și crește, iar cu cât dezvoltarea economică este mai accentuată, cu atât securitatea se întărește.

- Armata constituie încă un element de bază al „structurii de rezistență” a majorității statelor lumii, mandatată să satisfacă atât necesitățile interne de apărare și securitate, cât și obligațiile externe asumate în cadrul misiunilor de apărare colectivă, tip coaliție, în sprijinul păcii sau de asistență umanitară. Nicio țară nu-și poate permite să renunțe la puterea sa militară, date fiind numeroasele incertitudini ce predomină în derularea relațiilor dintre state, cât și riscurile și amenințările din mediul de securitate.

- Componenta economică a sistemului de securitate este probabil cea mai importantă, de starea sa – normalitate, criză sau faliment – depinzând direct starea celorlalte componente, inclusiv cea militară. Astfel, interesele și deciziile în materie de apărare și securitate vor fi tot mai mult influențate de starea economiei naționale, regionale și mondiale.

- Factorul economic asigură în continuare suportul fără de care o armată nu poate exista și acționa. Constituirea, operaționalizarea și susținerea unei puteri militare profesioniste, credibile și eficiente necesită fonduri financiare, resurse umane, capacități industriale și materiale semnificative. Astfel,

capacitatea de a pregăti, hrăni, echipa și înzestra forțele armate depinde de modul de organizare a economiei naționale, de relațiile și schimburile comerciale, de capacitatea acesteia de a produce și de a pune la dispoziție resursele și mijloacele necesare. Așadar, puterea economică este aceea care permite construirea și consolidarea puterii militare și nu invers.

- Deși actuala criză economico-financiară produce efecte din cele mai grave în majoritatea țărilor, lumea se află încă departe de momentul în care puterea militară și eforturile de modernizare și tehnologizare a acesteia se vor diminua. Comportamentul guvernelor lumii în privința alocărilor bugetare pentru sectorul militar nu se va schimba prea mult, astfel încât statele dezvoltate vor continua să investească sume semnificative în inteligență și cercetare, în noi tehnologii și sisteme de armă, iar cele mai puțin bogate să-și modernizeze armata prin derularea unor programe majore de achiziții și înzestrare.

- Unele dintre potențialele efecte majore ale crizei economico-financiare, precum accentuarea vulnerabilității și destabilizarea unor țări, sporirea instabilității politice și sociale sau deteriorarea relațiilor dintre state, ar putea conduce la amplificarea unor tensiuni și crize și, chiar, la declanșarea unor conflicte armate.

- Apărarea și securitatea nu se pot realiza fără o programare judicioasă a resurselor necesare, fără o analiză detaliată a raportului dintre resurse, misiuni și rezultate. Ideal ar fi ca formarea și menținerea unei armate profesioniste, bine înzestrată și capabile să facă față gamei din ce în ce mai extinse de riscuri și amenințări, să se obțină cu cât mai puține resurse. Însă, este tot mai evident faptul că, pe termen scurt și mediu, se va ajunge la o anumită insuficiență a resurselor financiare, umane și materiale avute la dispoziție ceea ce poate genera disfuncționalități majore în ceea ce privește îndeplinirea misiunilor specifice unei armate modernă și profesionistă.

• Autoritățile politico-militare din țările dezvoltate, în curs de dezvoltare sau nedezvoltate vor trebui să facă alegeri dificile în stabilirea nivelului fondurilor pentru apărare, dată fiind actuala conjunctură economică. Ele vor trebui să opteze între sporirea puterii militare disponibile sau îmbunătățirea situației economice și sociale interne. Pe de o parte, alocarea de resurse economice diminuate în scopuri militare va afecta securitatea în dimensiunea ei militară, dar va susține creșterea economică. Pe de altă parte, alocarea de resurse substanțiale cheltuielilor militare va împovăra și mai mult economia, ceea ce va avea efecte asupra dimensiunii economice și sociale. Probabil, cel mai adecvat model va fi cel al menținerii unui echilibru între componentele puterii în funcție de condițiile interne și externe, adică a unei concordanțe între puterea economică și cea militară.

• Credem că se impune continuarea cercetării corelațiilor dintre puterea economică și cea militară și impactului acestora în domeniul securității, având în vedere faptul că efectele actualei crize economice asupra dimensiunii militare a securității se vor decela cu mai multă claritate abia peste câțiva ani.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE “CAROL I”

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 15.10.2009

Hârtie: A3
Coli tipar: 4,125

Format: A5
Coli editură: 2,0625

Lucrarea conține 66 pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare “Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro, Site: <http://cssas.unap.ro>

0162/1512/2009

C. 257/2009